

EESTI KIRJANDUS

1930

N° 10

SISU:

- W. SÜSS: Vergilius'e 2000. sünnipäevaks. (Pildiga.)
K. E. SÖÖT: Dr. med. Eugen Jannsen. (Piltidega.)
J. MÄGISTE: Vanim eestikeelne trükkteos aastast 1535.
J. SILVET: Vl. Majakovski — Pilv püksten.
A. VAIGLA: A. Raag — Elisabeth Aspe elu ja looming.
B. LINDE: Peeter Grünfeldt — Minu kodu.
P. HAMBURG: Mait Metsanurga kogutud teosed I, V.
H. PAUKSON: Johannes Schütz — Rahutus.
A. VAIGLA: Mihkel Jürna — Üks armastus.
E. PÄSS: Väinö Salminen — Kertovien runojen his oriaa.
L. JAAKSON, A. PALM: T. Pakkala „Elsa“ tõlke puhul.
Lisaks: Eesti raamatute üldnimestik 1929. a. alates,
15. poogen.

EESTI KIRJANDUSE SELTSI VÄLJAANNE

KUUKIRI

EESTI KIRJANDUS

1930 ASUTATUD 1906. XXIV

Ilmub iga kuu lõpul, number umbes 64 lehekülge, piltidega.

Tegev ja vastutav toimetaja J. V. VESKI.

Aadress: Vabriku 5, Tartus, tel. 2-81.

Toimetus: H. KRUI (ajalugu), O. LOORITS (folkloor),
A. SAARESTE (keel), FR. TUGLAS (kirjandus).

Käsitõrjate tagasisaamiseks lisatagu postmargid ligi. Avaldatud käsitõrjad hoitakse alal ainult sellekohasel soovil. Toimetus jätab enesele õiguse avaldada käsitõrju lühendatud kujul.

Talitus: Eesti Kirjanduse Seltsi büroo, Lai 35, Tartus, telefon 6-01, avatud äripäevil kella 9—15.

Tellimishind: aastas 5 kr., poolaastas 2 kr. 50 s., veerandaastas 1 kr. 25 s., üksiknumber 50 senti.

Tellimisi võtavad vastu talitus, kõik postiasutised, raamatukauplused ja Eesti Kirjanduse Seltsi usaldusmehed.

Üksiknumbrid on müügil järgmistes raamatukauplustes:

Tartus: Eesti Kirjanduse Seltsi Büroo, Lai 35, tel. 6-01.

Akadeemiline Kooperatiiv, Jaani 7, tel. 63.

„Noor-Eesti“ k/ü., Rüütli 4, tel. 2-66.

K/ü. „Postimees“, Suurturg 16, tel. 2-50.

J. Raudsepp, Küüni 1, tel. 3-01.

A. Tasso, Promenaadi 16, tel. 5-70.

J. Krüger, Rüütli 11, tel. 7-60.

Tallinnas: Tallinna Eesti Kirjastusühisus, Pikk 2, tel. (20)4-94.

SuurKarja 23, t. (2)15-13.

K/ü. „Rahvaülikool“, Jaani 6, tel. (20)6-66.

Harju 48, tel. (2)24-49.

A. Keisermann, Kinga 5, tel. (2)14-51.

Viljandis: „Õpistu“, Lossi 24, tel. 74.

Rakveres: Ühiskaubamaja Leo Erna, Tallinna ja Laada tänava nurgal nr. 24, tel. 2-76.

Kuulutused teksti järel: lehekülge 30 kr., pool lehekülge 15 kr., veerand lehekülge 8 kr.

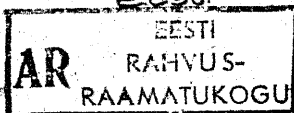
Varemad aastakäigud. Aastakäigud 1—XII (1906—1917) on müügil otsas. Saada on aastakäike XIII—XVIII (1918/19—1924) hinnaga 3 kr. 60 s., XIX—XXIII (1925—1929) hinnaga 5 kr., nahkkoites 2 kr. kallim.

Mõningaid üksiknumbreid on saada alates 1907. aastast hinnaga 50 senti number.

Astuge Eesti Kirjanduse Seltsi liikmeks! Liikmemaks 1 kr. aastas, eluaegne 20 krooni ühekordselt. Liikmeksastumise soovivaldusi võtavad vastu seltsi usaldusmehed (nõudke aadresse!) ja seltsi büroo.

Tellige raamatuid Eesti Kirjanduse Seltsilt! Saatke oma aadress nimestikkude ja tutvustajate saamiseks. Raamatukogude varustamine kõigi raamatutega. Raamatute köitmine. Nõudke tingimusi!

Eesti Kirjanduse Seltsi Büroo, Lai 35, Tartus, telef. 6-01.

VERGILIUS MUUSADE VAHEL

PÕHJA-AAFRIKAS LEITUD MOSAIK

EESTI KIRJANDUS

EESTI KIRJANDUSE SELTSI KUUKIRI

1930

XXIV AASTAKÄIK

№ 10

Vergilius'e 2000. sünnipäevaks.

Nelikümmend aastat enne seda, kui käsk anti keiser Augustus'elt (nagu me loeme Luuka evangeeliumist), et kõik maailm pidi üles kirjutatama, ja Kristus sündis Petlemmas, luuuletas Vergilius, kes oli tol ajal 30-aastane, äärmiselt tähelepanuväärse laulu. Juba mitmendat põlvkonda tundus Rooma riik — see tähendas aga tolele ajale: maailm — kodusõdadest ja raskest veresüüst, peaaegu lootusetust uhust kurnatuna ning hukuks küpsena. Siis kuulutas Vergilius messiasliku prohveti toonil, maailmapööre olevat kätte jõudmas: *Magnus ab integro saeculorum nascitur ordo*. Lapsuke, jumalatevõsuke (*cara deum suboles, magnum Iovis incrementum*) pidavat sündima, kes hävitavat igivana patusüü (te duce, si qua manent, sceleris vestigia nostri irrita perpetua solvent formidine terras) ja tootvat uue kuldse tülitu ning riiutu ajajärgu mitte ainult inimilmas, ei, vaid ka loomariigis, või vähemalt, sest just siinkohal on laul oma tähenduselt sihilikult ebamäärane, ta aitavat kaasa selle ajajärgu saavutamises. Kes on see imelaps, kellest siin nii erakordset oodatakse? Kas mõni lapsuke lihast ja verest, kes tõepoolest lamas hällis 40. aasta paigu või keda alles oodati? Või oli see vahest mingi sümbol? Vergilius ise pole ka hiljemini seda küsimust vastanud. Väga võimalik, et ta oleks järelepärijale samuti vastanud kui ühel teisel korral, mil talt küsiti mingi mõistetamatu koha tähendust, nimelt olevat ta siin keeleteadlastele silmuse seadnud, küllap need juba uuringuid korraldavat selle üle, missugune isik siin küll võiks olla sihilikult varjatud (*in hoc loco se grammaticis crucem fixisse: quaesituros eos, si quis studiosius occuleretur*). Igatahes on keeleteadlased juba vanaajast saadik selles mõttes vaeva näinud ja mõistatusliku laulu kohta peaaegu kõigis maailma keeltes kokku kirjutanud terve raamatukogu. Ristiusukirik aga pole — ja kes ei imetseks küll, kui ta teisiti oleks talitanud? —

vanaajal, keskajal, jah, koguni uusajalgi veel täiesti loobunud seletusest, Vergilius olnud paganamaailmas Kristuse kuulutaja ja lapsuke olevat Petlemma laps. Oli ju ometi Vergiliusel, teadagi üsna tumeda vihjena, juttu isegi mingist neitsist, kes olevat seotud kuidagiviisi uue riigi tulekuga (Iam redit et virgo). Mõnigi sõna kõlas jesaialikult (nec magnos metuent armenta leones... occidet et serpens = Jes. 11, 6 jj.). Kuidas võiski veel kõige selle juures püsida kahtlus selle üle, et juba Vergilius oli ennetanud rõõmusõnumi, mis osastus karjastele väljal inglisuu kaudu. Sest ka see polnud ju kuulutanud midagi muud kui: Ecce annuntio vobis gaudium magnum, quod erit omni populo, quia natus est vobis hodie salvator. Gloria in excelsis Deo et in terra pax hominibus bonae voluntatis (Luuka 2, s. 10, 11, 14). Nii laskis siis vagajutt Paulusel nutta pagana haul Napoli läheduses, kellele polnud enam võimaldatud näha õnnistust. Ristiusukirik loovutas Vergiliusele sissepääsu oma hümnidesse, kirjutas tema veergusid nii mõnegi jumalakoja seintele ja toolidele ja andis ka oma dogmas, näiteks Kristuse põrguskäigu õpetuse kaudu, eelaja valgustatud meestele võimaluse pärastiseks õnnistusemaitsmiseks, mis oli ju tulnud teste David et Sibylla, nii siis kuulutatud väljavalitud juutide ja paganate poolt. Tõesti iseäralik pilt, mis meile siin pakundub: seletuse kaudu, mille kainemeelne arvustaja hülgab kui arusamatuse, jah, otseku mõttetuse, on väike Vergiliuse lauluke tõusnud arvatamatusse ausse ja mõjuvusse inimkultuuri ajaloos.

Maailmakirjanduse laiale ulgumerele ei taha ma aga lugejat nende ridadega viia, vaid püüan pigemini selgitada, milles seisab Vergiliuse peateose „Aeneis’e“ omaaegne tähtsus. Seejuures ei avane küll vististi saladus tema mõjust tulevasse sajanditesse — kes suudaks üldse millegi sellise kohta täpsalt arutella põhjendeid ja tagajärgi? — küll aga õpime sel teel tundma noid sugemeid, mis teadagi mitmekesisis põimuses on ikka jälle elustanud ja virgutanud pärastist aega. Seejuures on ka kasuks, et me oleme juba rääkinud neljandast ekloogist, nimelt tollest messiaselaulust. Umbes 20 aasta võrra vanemal Vergiliusel on — ja seda tähele panna pakub erilist veetlust — maailmapilt nähtavalt muutunud. Ta ei näe Rooma riigi ajaloos — ja see riik tähendab, nagu juba olen rõhutanud, temale ja ta lugejaille maailma — nüüd enam patu- ja süüahelat, vaid ta näeb seda ajalugu jumalikust juhtimusest määratud plaani valgel, tema usundlik lõõm, mis on jäänud samaks, ei suundu enam utoopilistele, messiaslikele

lootustele, vaid toitub palju olmsamast ning selgemast Rooma riigi aatest, mille on jumalad arendanud pisikestest algetest võrratu ime-ehitiseni ja mille kohta on neil veel suuri kavatsusi. Üsna ilmselt on õnnistegija — Vergilius näib seda otsest mõista andvat neljanda ekloogi meeldetuletamisega („Aeneis“ VI, 792 jj.) — Augustus' es lihaks ja vereks muutunud.

Kas pole äärmiselt kummaline, et Vergilius valib selliste soovide ja lootuste väljendamiseks vana kangelaseepose raamistikku? Sest — selle üle pole ju ometi mingit kahtlust — tema lugejad, Rooma riigi kodanikud, seisid oma vaateis, oma era- ja riigielus, lühidalt kogu oma isiklikus olemuses muistseist kangelasist, kes olid võidelnud Trooja all, sama kaugel kui me isegi. Võib-olla selgitab võrdlus, mida ma mõtlen. Kas ei tunduks äärmiselt kummalisena, kui tänapäeval ilmuks Eestis mingi suur luuleteos, mis teotsevais isikuis, vormivaras ja värsimõõdus jäljendaks „Kalevipoega“, mille tegelased on aga moodsa psühholoogiaga vaadeldud ja kavastatud ning ülendatud üldinimliku tähenduseni, luuleteos lõppeks — ja see on peaasi —, mis autori kavatsust mööda kujutaks endast tunnistuskirja, millest me peame välja lugema tema vaated, soovid ja lootused tema rahva arenemiskäigu, määramuse ja tuleviku kohta? Öeldakse: muidugi, moodne luuletaja võtaks sellisel juhul tarvitusele kasvatusromaani, antiikinimesele olevat aga loomuparatamatusega pakundunud just kangelaseepose traditsiooniline vorm. Et näha, kuivõrt see on õige Vergiliuse suhtes, ei tohi me peljata ülevaate tegemist rooma luulest, mis osutub aga vaid üsna lühidaks.

Peaaegu esimene kirjanduslik teos, mille tootis rooma literatuur, on Homeros'e „Odysseia“ ladinakeelne tõlge, koostatud kreeka koolmeistrilt, kes oli sõjavangina tulnud Rooma kolmanda sajandi esimesel poolel. Homeros'e „Odysseia“ on ikka suuremal määral veel kui „Ilias“ olnud raamat poistele. Ta jutustas inimesest Polyphemos'est, nõiatar Kirke'st, paljudest märksaist inimesist ja asjust kaugeil mail, kuhu olid tunginud vaid südid meresõitjad, ja õpetaja võis paremini kui „Ilias'e“ man ühendada sellega kõlblaid tulustusi. Veel 200 aasta pärast pidi noor Horatius koolis lugema vanarooma odysseiatõlget, mille keel oli muutunud mõistetamatuks, mille värsimõõdust, nõndanimetatud saturni veerust, said aru ainult veel õpetlased, ja needki arvatavasti valesti. Pole ime siis, kui õpetaja pidi paremaks arusaamiseks kepiga tublisti tagant aitama ja kui niimoodi Horatius'el peletati eemale kõigiks ajuks lõbu vanarooma klassikuist. Teisel sajandil enne Kristuse sündimist luuletas siis Ennius roomlastele suure

eepose, mis küündis Aeneas'est ja Trooja hävitusest kuni luuletaja kaasajani; homerosepärase oli vormivara, eriti aga nüüd juba rooma luulele võidetud heksameeter. Ülesandesse endasse oldi aga suhtunud täitsa roomapäraselt, tiitel „Annales“ oli võetud preestrite aastakroonikast, mida peeti eelaja ja oleviku kangelaste ning nende tegude üle ja mida hoiti alal arhiivis väärsa poliitilise varana. Kui sootuks teisiti on aga mõeldud, kui räägime kreeka oludes Homeros'e laulude rahvuslikust tuumast, võrreldes siinsete asjaoludega rooma pinnal, kus kõik astus jalamaid res publica teenistusse. Ennius oli aga ladina- ja mitte sugugi kreekapärase ka täiesti vanaladina luulestiili seiravas sõnakõlina ja alliteratsiooni tühimatus tarvitamises. Puhus trumpet lahingus „taratantera“, siis pidid kõik ümberkaudsed sõnad sedalaadi helisema; sõnad, mis olid sisuliselt üksteisega seotud, pidid ka sarnaselt kõlama (näit.: r e s t i t u i t r e m); sagedasti algasid ühe veeru sõnad sama häälikuga ja kui sõduril lõhustati sõjaväljal aju, siis poolitub ka aju tähendav sõna (cerebrum) selle sündmuse jutustamisel: saxo cere- comminuit brum. Cicero on hurmatud isa Ennius'est, ladina Homeros'est, ja ülistab iseenda tegusid tema stiilis vanarooma sõnakõlina saatel. Kui see auhne mees laulis, et Rooma tuleb kiita õnnelikuks, sest et ta tema konsulaadiajal on uuesti sündinud (o fortu n a t a m n a t a m m e c o n s u l e R o m a m), siis naerdi sama võrra sisu kui vanaisaliku vormi üle. Sest Cicero ajal käib end noorteks (neoterici) nimetavate juhtivate luuletajate kirjanduslik maitse hoopis teist rada. Pikkus ja igavus seatakse samale pulgale; kes tahab küll sajandat korda kuulda juba ammu tuntud kangelastegusid? Luulekunsti ülesanded kätkuvad sootuks mujal, nagu me näeme Catullus'e man, nimelt emb-kumb kas lühikeses vahenditus juhuselaulukeses või, kui aine on kord juba eepiline, siis lüürika ja eepika vahevormis, nõndanimeetatud epüllionis, kus küllaselt tuntud ning tuntuna eeldatud ainekust haaratakse mõni enamail korral pikantne moment, mida siis valgustatakse raffineeritud võrdluste ja kujutustega. Kui Vergilius kirjutas oma „Aeneis'e“, polnud seega eepos — nii võime nüüd siis järeldada — paigastki tunnustatud või koguni harrastatud luuletegevuse vorm. Ta hüljatakse pea-aegu kõigiti kui maitsetus, ja kes üldse tihkas mestata Homeros'e stiilis laulda, pidi vähemalt näitama, et ta polnud üks sajandite jooksul küllaselt tuntud järelkäijaist, vaid et ta täitis vanad astjad hoopis vastse viinaga. Kuidas on see õnnestunud Vergiliusel? Inglise teadlase Mackail'i kaunis raamatust Vergiliusest, mis A. Oras'e eestikeelses tõlkes on ilmu-

nud just õigel ajal veel luuletaja 2000. sünnipäevaks, leiata te tiitellehe ees Vergiliuse antiikse mosaiikpildi, mille avaldame ka „Eesti Kirjanduse“ käesolevas numbris. Ta hoiab seal raamaturulli käes, mis on avatud just „Aeneis’e“ alguses leiduvate sõnade kohalt: *Musa, mihi causas memora, quo numine laeso Quidve dolens regina deum tot volvere casus Insignem pietate virum, tot adire labores Impulerit.*

Kes niimoodi alustab, ei näi midagi muud tahtvat kui homerose laulikuna pajatada mõne kangelase seiklustest, keda aastate jooksul kihutati ringi mõne jumaluse vihast. Ja muidugi, see on esimene väline mulje, mida avaldab „Aeneis“: Me seisame homerose pinnal. Siin kui sealgi on taga-alaks võitlus Trooja pärast, siin kui sealgi on kahelislava, kus esitatakse sündmusi, üleval jumalad, all inimesed, eksisõite nagu „Odysseia’s“, lahinguid nagu „Ilias’es“. Need sarnasused on nii suured, nad puutuvad nii paljudesse sisu kui ka vormi üksikasjusse, et mul ei tarvitse seda üldse lähemalt käsitleda. Tegelikult pole aga midagi, mis oleks veel vähem homerosepärane kui „Aeneis’es“ teotsevad isikud, inimesed sama hästi kui ka jumalad; lugeja huvi suundakse homerose raamistikus just asjadele, mis peavad loomupäraselt olema täitsa võõrad muistsele kangelaseeposele. Me võime seda enestele selgitada näite kaudu, mis võib tunnistada ka paljudest teistest Homeros’e lugulaulude ja „Aeneis’e“ erinevaist joontest, mida pole võimalik lähemalt käsitleda. Homeros’e luulekunst on loonud äärmiselt jõulisi naiskujusid: Thetis’e, Achilleus’e ema, Penelope’, Odysseus’e abikaasa, Helena, veetleva hukutajanna; armastus aga kui hingetäitev ja — juhu korral ka hingehävitatv jõud on talle täiesti võõras. Kui see teema palju hiljemini sai luule üheks peamotiiviks, jah, küllalt sageli päris peamotiiviks, siis pidi vormid selleks alles leitama, pidi avatama hoopis uued luulelise vaatluse ja kujutuse alad. See sündis peamiselt traagik Euripides’e ja uus-atika komöödia kaudu. Nagu Homeros, nii laseb ka Vergilius oma kangelastel osa oma seiklustest ise jutustada, kuid Vergiliusel on jutustus ühenduses Dido’ ja Aeneas’e armastuseromaani või armastusedraamaga. Kummagi kohtumus on hoolikaimalt ette valmistatud, kumbki peab lugu teisest, naine kuulsast kangelasest, mees naisest, kes on võõrsil kuningannana korda saatnud suuri asju. Tundub esimese tunnistamärgina sügavamast huvist, kui kuninganna palub külalist jutustada oma saatust. Armastust, mis teeb mõlemad iseviisil süüdlasteks, kujutatakse ta tekkimises ja ta sümptomis, Dido’ õe Anna näol on esitatud draamast

tuntud sugulasetüüp, ainult et sel korral pole tegu mõne he-
 tääri või noore neiuga, vaid kõik toimub pigemini kõrgeimal
 tasemel. See Dido ei suuda oma siivuse rikkumist lunastada
 teisiti kui vabatahtliku surmaga. Kuski pole Vergiliuse man-
 teod ega sündmused endamisi need, millele juhitakse lugeja
 tähelepanu, vaid ikka psühholoogilised eeldused ja kaasaskäi-
 vad affektid. Homeros'e kannatajatüüp Odysseus haarab meid
 kehaliselt lähedana koguni näljani, mida ta tunneb, ja sool-
 kirmeni, mille on tekitanud merevesi tema ihu ümber ja mille
 lahustab alles mõnus kümbelus. Aeneas elab peaaegu rohkem
 mälestuses ja lootuses kui olevikus. Meminisse iuvabit, nii
 räägib ainult inimene, kes kannatuse hetkel omab ühtlasi juba
 eelmaitset selle pärastisest mälestusest. Üpris iseloomustav
 Vergiliuse kohta on kogu aine läbi-immutus teatud õrna süm-
 paatiaga. Mackail on just seda punkti hästi käsitelnud (lk.
 96 jj. eestikeelses tõlkes). Siia kuulub ka kuulus „Vergiliuse
 pisar“, mis on pärit tõlgitamatu veerust: Sunt lacrimae re-
 rum et mentem mortalia tangunt. Nõnda räägib ainult keegi,
 kes ei saa mõelda asju ilma vastava kaasatundva sümpaatiata
 ja inimessaatusi ning inimeskannatusi ilma pisaraita, mis neid
 saadavad. Kuid kas see üliõrn, peaaegu puhanglik kujutus,
 nii küsitakse, ei ohusta vahest eepose üldmõju, kas ei muutu
 siin hingemaaling meeleliigutuslikkuseks? See kutsub meid
 tagasi kolmanda, tähtsaima sugeme juurde, mida tuleb kasada
 „Aeneis'e“ man. Võib-olla te märkasite, et me ülemal, osun-
 dades „Aeneis'e“ algust, ei nimetanud sugugi kõige esimesi
 sõnu: Arma virumque cano. Stiiliküsimustes koolitatud tolle-
 aegne lugeja märkas sel kohal otsekohe: Siin esineb iseteadlik
 luuletaja, kes ei taha olla homeriid. Luuletaja ei laula nimelt
 ükskõik missugusest seiklejast, vaid näitab toredas, rahvusli-
 kust uhkusest täidetud avapildis, et see, millest ta jutustab,
 pole midagi muud kui tee, mille leidis jumalik juhtimus olevat
 vajalise, et läbi viia enda tahtmust. See tahtmus polnud aga
 mingi muu kui et Room pidi saama maailma käskijannaks.
 Fantae molis erat, Romanam condere gentem. Aeneas'el, vä-
 gimehel, on lähetus, millesse ta aegamisi juurdub. Et ta pidi
 maha jätma põleva kodulinna — roomlasele talutamatu mõte
 —, seda tuli lugejale eriliselt põhistada. Jumalate tahtmus
 on, et uus Ilion tõuseks teisel kohal. Ent Aeneas'e lähetusega
 rööbiti läbib kogu lugulaulu Rooma lähetus. Pikaks kujuneb
 küll tee kord seitsmelt künkalt maailmariigini, Kartaago suur
 vari langeb sellele teele ja see tähistab otsustust, sest seal
 muutus ju kord Aeneas oma lähetusele truudusetuks. Kogu

sel teel aga saadab rooma rahvast too ime-roomapäraselt koostatud valem, mille saab Aeneas oma isalt manalas: Teised saatku korda kunstis ja teaduses suuremat, sinu ülesanne, roomlane, on maailma valitseda; varusta rahu kombuse ja seadusega, säästa alistunuid, murra kõrkisid.

Tu regere imperio populos, Romane, memento, hae tibi erunt artes: pacique imponere morem, parcere subiectis et debellare superbos. Rahu, mis siin on mõeldud, pole küll muidugi messiariigi rahu, millest räägib Jesaia ja laulab 4. ekloogi luuletaja, see on pigemini pax Romana, mis oli aga ometi tõsi- asjaks mõningate sajandite jooksul Augustus'est alates, sest ainult riigi piire oli ju veel sõdadest puudutatud. Riik ise maitstes kestvaid rahu, nagu see temas ühendatud maadele pole osastunud sel määral kunagi hiljemalt kuni tänapäevani. On mõeldamatu, et naiivne rahvas või rahvas, kellele on osastunud segatamatu õnn paljude aastate kestel, nii teadlikult mõtiskleks oma kutse üle, heidaks pilgu oma läbikäidud ja edaspidisele teele ja mõtleks sealjuures ka oma piiridele. Augustuseaegne Room ei olnud asjata läbi elanud riigipöörde ajajärgu ja näinud uhu enda ees lahtisena. Nüüd esmakordselt liitub rooma kirjandus rooma politikaga nii isikuis kui ka eesmärges. Luulekunsti olid roomlastel esialgu sepitsenud võõrmaalased ning koolmeistrid, rooma senaatoril oli selliseiks asjaks huvi äärmisel korral vaid jõudetundidel. Vabariigi lõpul on boheemlased need, kes on muusiriigis juhtival kohal. Nende jaoks moodustavad erootika või põimendatud, raffineerituse ja õpetatusega käsitletud muinasloo-ained luuletuse sisu, politika, mille eest ei tunne nad end põrmugi vastutavad olevat, annab põhjust vaid võimukandjate pihta sihitud teravmeelsustele ja kaebustele kõlberüüste üle. Augustus'e ajajärgul on valitseja kõige sügavamalt haaratud mõttest, et politika peab olema paratamata ka kultuurpolitika, kui tarvitada moodsat väljendit. Luuletajad ise aga ei näe selles, et nende muus astub riigi teenistusse, mitte oma ülesande tumestust, vaid krooningut. Tulevikuks ammutatakse jõudu minevikust. Veel varemalt kui luule ja politika oli teadus olnud romantiline; Varro oli mitmesajast raamatus näidanud roomlasele tema institutsioonide ürgajalugu, oli viinud roomlase, nagu Cicero ilusti mainib, jälle tema enda kodumaale, kus ta ju ise oli jäänud ammu võõraks. Seejuures kerkis ikka esile too vana, antiikajast kuni kõige uuema ajani ikka jälle esitatud ning nii mitmekesiselt vastatud küsimus Rooma vägevuse põhjustest, mis iseloomustaval kombel oli kõige pealt kreeklastele paku-

nud mõtlemisainet. Keskpärane kreeklane võis pahasena, et need barbarid, kes olid ometi nii vähe kõigi kauniskunstide ja teaduste kui ka filosoofia võimelised, kummatagi olid vallutanud maailma ja ühes sellega ka Hellase, lohutuda sellega, et kõik on juhtum, kõik jumalanna Tyche sepitsus! Jah, oleks Aleksander Suur elanud kauemini! Herakles'e sammasteni, kuni Gibraltarini räägitaks võib-olla nüüd kreeka keelt. Süvapälgulisemad helleenide ajaloolased ja filosoofid tunnetasid roomlaste avalikes ja eraharjumusis imestusega neile täiesti tundmatu talendi, mingi iseäralise poliitilise kutse jälgi. Vergiliuse „Aeneis“ on kõige pealt Rooma riigi ülemlaul. Ja nii on ta paistnud ka järeilmale, sageli teadagi seikleja- ning kangelasraamatuna, sageli muidugi ka inimlikkude tundmuste ja meeolude liigutava ning haarava pildina, kõige pealt aga ometi paljudes vaimlikes, vaimseis ja ilmlikes vormes edasielava imperium Romanum'i eeposena. See riik ei olnud, hoolimata oma rajandusest rahvuslik-rooma baasile, mitte ainult tegelikult läbi imbunud kreeka haridusest ja kultuurist nagu tema raamatki — „Aeneis“ ise, ta oli jumalate tahtmusel juba algusest saadik kavatsetud rahvusvahelise maailmariigina. kusjuures rooma penaatide ürgkodumaa on idas, muistses Ilionis, mitte kaugel sellest paigast, kus riigi idapoolne osa pidi saama oma erikeskuse — Konstantinoopoli. His imperium sine fine dedi, nii lausub ettenägemus Jupitri suu kaudu Vergiliuse man, neile olen andnud riigi ilma ruumi ja aja piirideta. Kuidas on küll maailma piire avardatud Vergiliuse ajast saadik, kuni ultima Thule'ni! Aga kui käesolevail päevil rahvad rändavad vaimus 4. ekloogi ja „Aeneis'e“ vaga lauliku kalmule, ka need, kelle maa asub külma Põhjajanaela all ja ei kannu seedreid, ei palme, siis ei tunnista nad lõppeks oma aukartuses ja tänulikkuses midagi muud kui vaimset kuuluvust antiikilmale rajaneva euroopa kultuuri vaimuriiki, mille suurepäraseim ning silmapaistvaim väljend on olnud imperium Romanum.

Wilhelm Süss 1).

1) Saksakeelsest käsikirjast tõlkinud Ervin Roos.

Istuvad paremalt vasemale: Dr. med. E. J a n s e n — vabadusõja ajal Tallinna s.-v. haigla silmahäiguste-
jaosk. van. ordinaator; dr. O. L i i k, ülemarst; dots. dr. med. A. P o p p e n, silmahäig.-jaosk. konsultant;
stud. med. B. J ü r g e n s; peale selle grupp haigeldi tihes ödede ja põetajatega.

Dr. med. Eugen Jannsen.

In memoriam.

Eugen Jannsen sündis 10. okt. 1853 Pärnus, kus tema isa Joh. Vold. Jannsen tol ajal oli eesti noorsoo algkooli juhataja-õpetaja. E. J. sai esimese õpetuse kodus, käis siis kohaliku gümnaasiumi algkoolis ja hiljemini, kui J. V. Jannsen'i perekond siirdus Tartusse, Tartu gümnaasiumis. A. 1874—1880 õppis ta arstiteadust Tartu ülikoolis, olles viimase kursuse üliõpilasena ka assistendiks silmakliinikus. Oma väitekirja dr. med. astme omandamiseks (1881) kirjutas ta aga prof. Ed. v. Wahl'i¹⁾ juures kirurgilisel teemal. See võimaldas Jannsen'ile kiirema lõpulejõudmise arstiteaduse ülema astme omandamiseks, et siis nii ruttu kui võimalik hakata kutselises elutöös teenistust hankima. Sest tema vanemad — isa oli juba 1880. aastast saadik halvatud — elasid Tartus osalt alles võlgadega koormatud majakeses²⁾ ning vajasid esijoones just tema kui ainsa nende juures asuva lapse hoolitsemist ja abi.

Mis puutub dr. Jannsen'i väitekirjasse, siis äratas see teatud määral tähelepanu ja sai eriajakirjanduses kiitva arvustuse osaliseks, — oli pühendatud keisri ihuarstile dr. med. P. J. Karell'ile — dr. Jannsen'i hilisema suusõnalise seletuse järele — väikeseks tänutäheks selle suguvendalise nõu, mõjuva eestkostmise ja kaitse eest, mis tema isale J. V. Jannsen'ile ja teistele eestlastele valitsuse ringkondades dr. Karell'i poolt tihtilugu oli osaks saanud³⁾.

Värskestvalminud arstina külastas dr. Jannsen dr. Karell'i Peterburis 1881. a. sügisel ja andis talle oma pühendustekstiga varustatud väitekirja üle. Kuid protektsiooni-palvega — nagu arvatavasti tema õdede abikaasad dr. Heinr. Rosenthal ja dr. Ed. Michelson — ei tihanud ta esialgu Karell'i ees mitte esineda. Sest ta arvestas koha hankimise suhtes õe Lydia (Koidula) kirjalikke näpunäiteid, mis see oli talle nõuküsimuse peale juba varemalt Tartu saatnud; nii 2. aprillil 1881: „Karell ei tee enam kaasa, Schulze ka mitte; teisi arstiteaduse alal ei saa kasutada. Kuid sellest ära hooli palju,

¹⁾ Eduard v. Wahl, sünd. 1833 Pärnus; tuntud kirurgiaprof. A. 1881—1885 Tartu ülikooli rektor. Surn. 1890.

²⁾ Tiigi tän., politseinr. 32 ja 34; aasta 25 eest uue omaniku dr. Lakšewits'i poolt ümber ehitatud, kuulub see maja praegu Elsbet Kallion'ile.

³⁾ Vrd.. „Eesti Biogr. Leks.“ II, lk. 199.

— sellega saame hõlpsasti toime, kui Sa juba siin oled“ 4). Ent 26. aug. oli Lydia kirjutanud, tema abikaasa (dr. Eduard Michelson) olevat veendumusel, et dr. Jannsen — kui Karell'i perekond jääb talle heatahtlikuks — võib sõjaväearstina eriti mereväeteenistuses karjääri teha, aga sama hästi ka teisal. Kui palvekiri sisse antud, võivat Karell'i mõju arvesse tulla 5). Kirjas, mis Lydia Tartu oma vanemaile 15. aprillil 1882 saadab, ütleb ta: „Eugen sai tõlgikoha. Saatsin täna tema diplomi sinna... Vahepeal üüris ta Hurt'adelt vaba abiõpetaja-korteri üheks kuuks. Kudrin 6) öelnud Eduardile, ta pidavat Eugeni meeles esimesel vaba koha puhul, vahest aprillis või mais. Nüüd on aga Trost erussemi-neku-palve sisse andnud, nii et kindlasti ekipaažiarsti koht varsti vabaneb; ehk on temal siis peagi järg käes.“

Olgu mistahes protektsioonil, dr. Jannsen sai igatahes 1882. a. Kroonlinna sõjaväearsti koha.

Nagu Koidula ülalmainitud kirjast selgub, on dr. Jannsen aprillikuus 1882 Peterburis mingisuguse tõlgikoha omandanud, kuid teatavasti pidi ta samal ajal olema ka „Perno Postimehe“ tegev toimetaja. Selle tõenduseks siin dr. E. Jannsen'i allkirjaga „P. Postimehes“ 30. okt. 1881. a. avaldatud teadaanne:

„Pärnu Postimehe seniaegne toimetaja J. Lipp 7) on enast sellest ametist lahti võtnud ja tuli see sellepärast, et väljaandja ja vastutaja toimetaja 8) omal ajal mõne J. Lipp'ust avaldamiseks saadetud kirjatükkidega mitte ühes meeles ei olnud ja tulevikus tema tööde vastutamist oma õladel kanda ei tahtnud. Hiljemini on Pärnu Postimehe omaniku palve minu kätte tulnud selle lehe toimetustöö mõneks ajaks oma pääle võtta, kuni teine, kindel toimetaja jälle asemele astub.

4) „Koidula kirjad omakseile“, 1929, lk. 425.

5) „Koidula kirj. om.“, lk. 445 ja 446.

6) Kindralstaabi arst. W. S. Kudrin'i eelkäija dr. B. J. Busch oli hiljuti ametist vallandatud „kohtade müümise jne. pärast“ („Koidula kirj. om.“, lk. 437 ja 446).

7) Jaan Lipp sünd. 18. X 1858 Tarvastu khk. Vooru v. talupere-mehe pojana; omandas hariduse Tarvastu khk.-koolis ja Valga kreiskoolis; oli 1879. a. J. V. Jannsen'i juures kirjutajaks. Sama aasta lõpul hakkas ta „Perno Postimehe“ toimetajaks; püsis sel kohal 1881. a. sügiseni. Oli „Sakala“ toimetajaks 1883—1885. Suri mõrtsuka käe läbi oma talus 20. I 1924.

8) Tol ajal oli „P. P.“ väljaandjaks ja vastutavaks toimetajaks A. Borm, arvatavasti F. W. Borm'i poeg.

Oma sugulase⁹⁾ palve olen mina hää meelega vastu võtnud ning saan Pärnu Postimeest jõudu mööda õiguse eest seistes ja ülekohtu vastu võideldes, rahu kosutuseks ja lugejate ka- suks kirjutama, nii kaua kui oma aeg mul seda lubab.“

Nähtavasti samal ajal on dr. Jannsen ka Koidulat palunud lehe toimetamises abiks olla ja sellelt töötuse saanud (14. XI 1881): ... „tahan meelevõõrtoimetust toetada, nii hästi kui suudan ning nii palju kui aega jätkub.“¹⁰⁾

Nende juhtkirjade järele (nr. 1—33) otsustades, mis dr. Jannsen „P. Postimehes“ kirjutanud, on ta lehe tegev-toime- tajaks olnud 1. jaanuarist kuni 13. augustini 1882. Leht, mis viimasel 4-aastaselt ajajärgul oli kokkukuivamist näidanud, avaldas dr. Jannsen'i tegevuse ajal „vahetevahel õige värsket vaimu, kuigi konarlisel keelel“. Tema „eemalt kaastööna saa- detud võrdlemisi sisukates juhtkirjades“ helistas ta „tugevaid rahvuslisi ja uuema aja poliitilisi toone“¹¹⁾.

Nagu tähendatud, vältas tema juhtkirjade saatmine „P. Postimehele“ kuni augustikuu keskpaigani. Arvatavasti oli see aeg, mil ta kui sõjaväe-arsti kohale kandideerija määrati Kroonlinna mereväe-haigla nooremaks ordinaatoriks ja tal enam aega ei jätkunud ajakirjanduse-tööks.

Aga siin oli töö tasuvus kasin, majanduslik seisukord kit- sas, nagu Koidula tema tähelepanu oli sellele juhtinud juba enne tema Tartust lahkumist¹²⁾). Pealegi oli ta vaheaajal abi- ellunud. Nii hakkas ta siis varsti ümber vaatama tulutoo- vama koha järele.

Appi tulnud talle soodus juhus: Kui Tartu eesti tsensori koht, mida viimasel ajal oli K. v. Rummel pidanud, 1884. aasta aluks olnud vabanemas, küsinud juhulisel kokkupuutu- misel keisri ihuarst dr. med. G u s t a v H i r s c h temalt, kas ta ei sooviks Tartu eesti tsensoriks saada.

Siin olgu tähendatud, et dr. Hirsch etendas dr. Jannsen'i elukarjääris üldse silmapaistvat osa. Dr. Hirsch'i poole oli seda hõlpsam pöörduda, et ta Eestist pärit oli ja kodumaa käekäik teda ikka ja alati huvitas ja ta oma läbikäimises lihtne ning sõbralik oli¹³⁾.

⁹⁾ Dr. Jannsen oli tol ajal Olga Borm'i kihlatud peigmees. Olga isa, F. W. Borm, end. „P. P.“ väljaandja ning vastutav toimetaja, oli surnud 29. V 1881.

¹⁰⁾ „Koidula kirj. om.“, lk. 456.

¹¹⁾ A. Jürgenstein, „Post. ajalugu 1857—1907“, lk. 40, 42, 43.

¹²⁾ „Koidula kirj. om.“, lk. 455.

¹³⁾ Vrd. „E. Biogr. Leks.“ I, lk. 137.

Ehk tsensori aastane töötasu siis küll kõigest 300 või 350 rublani ulatunud, olnud dr. Jannsen siiski valmis seda kohta vastu võtma, et aga kodulinna pääseda, kus arvas peamiselt eraarstina lähedamais oludes elada võivat, arvestades tsensoriametit kõrvaliseks allikaks.

Peale muu oli tal tagasihutajaks vististi ka veel kodupoliitiline moment.

Viimaseil aastail kahte leeri hargnenud eesti avaliku elu tegelased ning juhid oma sõprade ja poolehoidjatega oskasid üksteise elu vastamisi nii kibedaks teha, nagu seda varemini ja hiljemini vaevalt on nähtud. J. V. Jannsen oma perekonnaga seisis keset vaenuliste tuulte pöörist ja kannatas hingeliselt kahtlemata rohkem kui keegi teine.

Sellelt seisukohalt vaadates võib arvata, et tsensoriameti hankimisel oli dr. Jannsen'il puhtmajanduslikkude eesmärkide kõrval igatahes kaaspüüdeks ka eesti ajakirjanduse ohjeldust kord oma kätte saada. Ja dr. Hirsch'i soovitusel nimetaski tollaegne Vene riigi trükivalitsuse ülem kindral Remmert (mees, keda Peterbuuri eesti ringkonnis peetud sündimiselt eestlaseks) dr. Jannsen'i tsensoriks Tartusse. Tema alla kuulus Baltimaa eestikeelse kirjanduse tsenseerimine.

Nagu dr. Jannsen oma hilisemal eluaastail sõpradele nii mõnigi kord seletanud, on tema tsensoriksnimetamine isa J. V. Jannsen'ile erakorralist rõõmu valmistanud.

Oma arstitegevuse alal, eriti silmaarstina, omandas dr. Jannsen kaunis laiaulatuselise praktilise ja lugupidamise, peamiselt eesti ringkonnas.

Dr. med. F. R. Faehlmann'i surmast (1850) saadik sõandas tema kui arst-eestlane nüüd jälle Tartus, saksa kodanlaste pesapaigas, teotsema hakata, kuni 6 aastat hiljemini ka dr. med. Heinrich Koppel kõrva-, kurgu- ja sisehaiguste arstina siin asukoha võttis.

Ent tagasi pöördudes tsensoriameti küsimusele olgu tähendatud, et tsensor seisis kahe tule vahel, töötas alalises pingevas, närveerivas seisukorras: Püüdis ta ülema trükivalitsuse eeskirjade järele käies võimalikult ohtrasti punast tinti tarvitada, siis süüdistas rahvas teda vägivalla-tarvitamises; pigistas ta aga n. ö. teise silma kinni ja laskis ridade vahelt midagi sellesarnast aimata, milles arvati näha võivat kütkestavate ahelate lõngutamise katset, olgugi vahest kaugel tulevikus, siis tuli tal tingimata vastust anda ülemuse ees.

Säärases olukorras töötas dr. Jannsengi. Töötas 8 aastat — küllalt kaua! Siis ei peetud teda mitte enam usaldatavaks valitsuse huvide kaitsjaks ja ta vabastati ametist.

Ja mis oli tema vallandamise põhjuseks märgitud?

Muu seas heidetud talle tähtsama süüna ette mõnede koh-
tade läbilaskmine F. W. Ederberg'i kirjutatud vaimulikkude
raamatute tekstis.

Pöördudes informatsiooni mõttes mainitud raamatute au-
tori, praost F. W. Ederberg'i poole kuulsin ma hr. praostilt
järgmist:

1890. aastal ilmusid tema sulest „Jumala kümme käsku“
ja järgmisel aastal „Püha Isa-Meie palve“. Mõlemad need
raamatud konfiskeeritud, korjatud müügilt ära 1892. a., s. o.
siis, kui nad olid suuremalt jaolt juba rahva sekka läinud.

Ülem trükivalitsus pole alul teadnudki eriti silmas pidada
neid brošüürikesi kui hädaohtlikke. Kuid vaheajal on
„Rižski Vestnik'us“ ühe suguvenna poolt nendele tähelepanu
juhitud — ja siis järgnenud konfiskeerimine.

Aja kestel saanud raamatukeste autor teada, et ka Peter-
buri ringkonna ev. luteri usu koguduste kindralsuperintendent
Pingoud, kes oli surma läbi lahkunud k-s. Laland'i järeletu-
lijaks valitud, asjast huvitatud olnud. Sest vaimulikud teo-
sed pidid kahekordsest tsensuurist läbi käinud olema: eeskätt
vaimulikust, siis ilmlikust. Nii siis ka ülalmainitud.

Kuulu järele peetud tsensor E. Jannsen'i kukutajaks eriti
Isa-Meie palve raamatus ¹⁴⁾ neljanda palve seletusteksti, peal-
kirja all: Mis on igapäevane leib?

Sealt loeme muu seas (lk. 62 ja 63):

„... tuleb Jumala käest head riigivalitsust paluda. „Vagad ja
truuid ülemad, hea valitsus,“ see on, mis meie küll südamest peame
paluma. Kus head ja vagad ülemad on, seal on ka jõukad ja nõu-
kad alamad. Saalomon oli väga valitseja, tema all edenes Jumala
riik. Tema teadis sellepärast ka, mis riigi rahule tarvis läheb ning
hüüab (Kog. 10, 16): „Häda sulle, oh maa, kui su kuningas laps on!
Veel enam häda on aga sel maal, kelle kuningas alamate vereimeja on,
nagu niisugusid rahvarõhujaid vanal ajal mitmel maal on olnud.
Häda selle riigile, kus ülemad jumalakartmatud on, õigust ei tee ega
kõnele. Jumal andku igale maale ülemaid, kes teda kardavad.“ —

Sellised on teated praost F. W. Ederberg'ilt.

Dr. E. Jannsen'i enda arvamise järele peetud tema juu-
res osaliseks, kuid küllalt tähtsaks „süüks“ — tema usutun-
nistust. Valitsuse nõudel — see oli nagu iseenesest mõiste-

¹⁴⁾ Trükitud 1891. a. Tallinnas Aug. Mickwitz'i trükikojas K.
Busch'i kirjastusel. Raamatu pealkiri: „Püha Isa-Meie palve. Jut-
lustes ära seletanud F. W. Ederberg, Kaarma õpetaja Saaremaal.“ —
Tsenseerinud: Peterburis 24. IX 1890 kindralsuperintendent K. La-
land; Tartus 1. X 1890 tsensor (teatavasti E. Jannsen).

A. 1890 on trükitud samal kirjastusel ja samas trükikojas teine
kõnesolev raamat: „Jumala kümme käsku“.

tav — pidid siis ametnikud, eriti tähtsamate ülesannete täitjad — riigiusu tunnustajad olema. Jannsen oli aga luteriusuline.

Dr. Jannsen'i järele nimetati tsensoriks cand. phil. Jaan Jõgever, kes oli vene-õigeusuline.

Veri on paksem kui vesi. Oma sisetundes, oma hingelises põhihelis jäid nii E. Jannsen kui ka J. Jõgever ikkagi ustavaks sellele rahvale, kelle kannust nad olid tõusnud. Kuigi vene ametnikud, olid nad oma poliitilistes tõekspidamistes ometi eestlased. Ja kes nüüd selgitavas kauguses püüab nende tegevust hinnata, näeb selles ometi nii palju Eestisse suhtuvat, jaatavat ning lepitavat.

Tsensoriametist vallandamise järele (1892) ei olnud dr. Jannsen'i arstlik tegevus mitte veel sellise ulatuse omandanud, et oleks talle ning ta perekonnale ülalpidamiseks jätkunud. Sest noorel arstil oli etteaimamata raske vanematega võistlusse astuda, eriti kui see noor arst oli eestlane, teised aga — peale ühe või paari slaavi soost mehe — kõik sakslased.

Nii tuli siis dr. Jannsen'il nüüdki veel kindla sissetulekuga teenistust otsida. Ja ta pöördus keisri ihuarsti dr. Hirsch'i poole protektsioonipalvega sõjaväe-arsti koha saamiseks. Tal oli õnne. Ilma et oleks vajanud kauemat aega oodata, nimetati ta Soomemaale mingisuguse jalaväerügemendi arstiks ning sealt jälle jalamaid parajasti Tartu asuvasse Krasnojarski jalaväerügementi.

Olles siin sõjaväe-arsti tegevuses polnud tal keelatud oma erapraksist jätkata. Ta võis vaid südamest rõõmu tunda, et ta, tüütavast tsensoriametist vabanenud, nüüd sai täie hoo ja innuga anduda oma kutsetegevusele.

Vene-Jaapani sõjast võttis dr. Jannsen laatsareti ülemarstina osa, oli siis sõjaväe-arstiks Poolamaal Lodzis¹⁵⁾ ja läks a. 1913 erusse, mispeale ta elas Riias, Rakveres ja viimati Kundas. Vabadussõja alul astus J. Eesti sõjaväkke. Oli Tallinna I sõjaväe-haiglas silmahaiguste-jaoskonna vanemaks ordinaatoriks¹⁶⁾. Sõjaväeteenistusest läks ta sanitaarkolonelina erusse 1921. a. —

Teatavasti oli „Vanemuise“ selts omal ajal kõigi oma püüete ja ettevõtetega isa J. V. Jannsen'i perekonnaga otseses ühenduses, rääkimata sellest, et J. V. J. oli seltsi asutaja

¹⁵⁾ Siin olnud tal silmaarstina erapraksises laialdane patsientkond.

¹⁶⁾ Aug. Vannas: „Eesti Vabariigi loomispäevilt 1917—1925“; Tallinna 1925, lk. 44.

ning kauaaegne esimees. Nii ei ole siis Eugen Jannsen'gi „Vanemuisest“ eemale jäänud: Ta kuulus näit. nende hulka, kes — tol ajal alles gümnaasiumi õpilasena — Koidula juhatusel „Vanemuises“ toimepandud esimestes näitemängudes kaasa mängis. Ja üliõpilasepõlves kui ka arstitegevuse ajal võttis ta seltsi elust osa vahel eestseisuse liikmena ja kõnepidajana. — Kui ta Eesti iseseisvuse saabumise järele Eesti Vabariigi pensionärina jälle Tartusse elama asus, tundis ta hingelises osavõtus ühiskondlikule elule kõigiti kaasa.

Oma viimaseil eluaastail põdes E. Jannsen kõhu-vähktõbe (haigus, mis J. V. Jannsen'i perekonnas sage külaline on olnud). 1930. aasta suvel tulid haiguses mõnesugused komplikatsioonid nähtavale ja nende tagajärjel tegi südamerabandus ta kannatusele lõpu 14. septembri hommikul. Tema põrm paigutati Tartu Maarja kalmistule J. V. Jannsen'i perekonna matusepaigale.

Jaan Tõnisson kirjutab järelhüüdena tema kohta „Postimehes“ (15. IX. 1930, nr. 250) järgmised iseloomustavad read:

„Viimane J. V. Jannsen'i perekonnast...“

Eugen Jannseniga on nüüd kustunud see haruldane pere, kus iga liige oli ilmekaks nähtuseks, täis vaimu ja andekust.

Lydia Koidula kõrval oli Eugenie Jannsen, pärsastine proua doktor Rosenthal, küll vähem silmapaistev, kuid omaette kahtlemata üks vaimukamaid, haritumaid Eesti naisi ärkamisaja iseloomukate kujude keskel.

Eugen Jannsen'il oli vähem kirjanduslikku annet kui vanemal vennal Harryl, kes oli filosoofiline pea ja andekas kirjanik ja ajakirjanik ühtlasi. Ometi oli Eugen Jannsen oma vaimukuse ja teravmeelsuse poolest huvitavamaid kujusid Eesti Üliõpilaste Seltsi vanemate meeste hulgas.

Venestuselaine järsul tõusul jäi Eugen Jannsen Eesti tsensoori vihatud ülesandeid täites eemale Eesti Üliõpilaste Seltsi perest, kellega tema hilisemal ajal ei saanud enam ligemasse ühendusse astuda¹⁷⁾.

Pärastisel ajal, iseäranis iseseisvusepäevil, tuli tema loomus aga jälle ilmsiks vana isamaalsuse ja rahvusliku tunde joon.

Kogu iseseisvuse-aeg võttis Eugen Jannsen elavalt osa Eesti Rahvaerakonna püüetest ja kuulus nende vanemate

¹⁷⁾ Ametitalituses peeti teda ta väljenduselt sagedasti kalgiks ja järsuks; kuid eraelus võis tema juures tihtilugu vastupidiseid iseloomujooni tähele panna. Ta oli kirklik muusikaharrastaja, kes oma vaba aja veetis harilikult viuli- ja klaverimänguga. Head muusikat ja deklamatsiooni võis ta kuulata pisarateni liigutatult. K. E. S.

meeste hulka, keda äratas uuele elule rahvuslike pöördumise teostamine riikliku iseseisvuse tähe all.

Eugen Jannsen'iga on nüüd lahkunud üks neist vähestest, kes läbi sammudes sügavatest vastuoludest harukordsetes ajaoludes, viimaks tõusis seletatud isiksuse kõrgusele.“

*

Senaator N. A. Manassein'i revisjonitoiming Liivi- ja Kuramaal (1882 ja 1883) oli moment küllalt tähtis seks, et kogu rahvast püsivalt ärevasse meeleollu viia. Kohaliku pärisrahva poolt võeti revident rõõmuhõiskel vastu ja külvati ta palve-, kaebe- ja märgukirjadega üle. Sest revideerimise tulemuses loodeti kord näha õigusliku ja majandusliku olukorra paranemist. Kuid kohalikus aadlis, kes nägi selles oma eesõiguste kärpimise püüet, tuli tagasihoidumatu meelepaha-torm nähtavale.

Revideerimisel saadud andmete põhjal koostati üksikajalik aruanne Liivimaa oludest ja väärnähtustest, mille esitas Manassein 1884. a. keisrile. Seda aruannet kasutasid valitsusvõimud ainult lähtekohana, sissejuhatusena oma edaspidisele venestamispoliitikale Läänemeremail, kuna kõik sellest väljaspool seisvad rahva soovid ning nõuded kõrvale jäeti.

Oma ausais püüdes ja lootusid olid põrutavalt pettunud need inimesed, kes olid omal ajal revisjoni tulekut tervitanud ja omalt poolt tema toimepanemiseks ning läbiviimiseks tegelekult kaasa aidanud.

Nende hulka kuulus ka dr. Eugen J a n n s e n.

Huvitust võiks pakkuda tolle aja kohta käiv dr. Jannsen'i poolt jutustatud ja A. Kitzberg'i „Tuuletallaja“ mälestuste 2. jaos¹⁸⁾ avaldatud episood:

„Oli poliitiliselt äge võitluse aeg. Eesti rahva asemikud olid esimest korda oma soovidega keisri ette pääsenud, sakslased hirmu täis, et Baltimaal ehk kuidagi läbikäimine ja usaldus pärisrahva ja valitsuse vahel võiks alata, mis sakslased kõrvale tõrjuks. Balti küsimus lõi Peterburis laineid. Parajasti oli seal uus siseminister, ei mäleta enam nime, ametisse saanud, kes Balti küsimusega midagi ei mõistnud peale hakata. See saatis ühe kõrgema ametniku, Mäsojedovi, siis Balti oludega lähemalt tutvunema, kes siin Tartus¹⁹⁾ kohe mõis-

¹⁸⁾ Ühe vana „tuuletallaja“ noorpõlve mälestused II, Tartus 1925, lk. 57 ja 58.

¹⁹⁾ „Eesti Postimehes“ nr. 36 leidub 9. sept. 1881. a. Mjassojedov'i orienteerumissõidu kohta Balti linnades järgmine sõnum: „Tallinna Vaatleja (Rev. Beob.) teatab, et riiginõunik Mjassojedov praegu Tallinnas viibida. Mjassojedov on riigivalitsuse poolt meie maale saadetud järele kuulama, kuidas Eesti küsimusega õieti lugu on. Ta oli mõne nädala eest T a r t u s ja sõitis siit Riiga.“

nikkudega hätta jäi, nad olid temal kannul ja ümber kui mesilased, ei lasknud teda liikudagi, üks pidu ja prassimine ajas teist taga. Meie, eestlased, vaatasime kurvalt pealt. Siis tulid ühel päeval minu juure Hugo Treffner ja üliõpilane Ermas, pärastine tuntud advokaat Riias, nõu pidama, mis teha. Meie otsustasime kõik nõu ja jõu kokku võtta ja Mäsojedovi ka eestlaste juure väikesele söömaajale paluda. See oli ka lahke mees ja lubas tulla. Koostumine sündis Tiigi uulitsal, selleaegse Jannseni maja aias, rõdul. Jutuajamisel seletasime temale, et meie, eestlased, ju muud ei taha kui ustavad olla keisrile, aga sakste ülekohtusest valitsusest, maapäevast ja eestkostmisest tahame lahti saada. — Selgus, et Mäsojedov nõutu oli, mis siin teha ja peale hakata: „saksad kaebavad eestlaste ja eestlased sakste peale, ei olevat võimalik siit lühikese ajaga mingit ülevaadet saada.“ Siis julgesin mina märkuse teha: pandagu ometi toime põhjalik senaatori revideerimine, nagu seda mõnel pool Sise-Venemaa kubermangudes juba oli tehtud, küllap see kõik valge ette tooks, kummal õigus. — Ma ei taha sellega ütelda, et mina sellega Manasseini revideerimise algatajaks sain, aga võib-olla olin Mäsojedovile kirbu kõrva pistnud, kuidas tema ise Peterburis kõige paremini oma naha sai päästa.“

A. Kitzberg'i kirjutisele lisaks tsiteerin järgmised read Koidula poolt dr. K. A. Hermann'ile saadetud kirjast 25. IV 1882²⁰⁾:

„Eugen töötab Mssjdville memorandumi välja saksa propaganda üle materjaliks Manassein'i jaoks, kellele see kätte saadetakse või juba saadeti. Töö on suurepärane, ma pean tunnustama, et paljud seda vaevalt temast uskusid: tõsiasjade, mõtete ja kujutuste plastiline selgus. Prof. Köhler'i ring, milles ka komisjoni liikmed on ja kellele ta selle ette luges, olid selle üle vaimustatud. Lühikese ülevaate asjade seisukorrast meie juures töötas ta läinud nädalal ministri enese jaoks välja, ettekandmiseks — keisri juures, kellele krahv Peeter Schuvalov revisjoni puhul — rahva mässu oli ette kuulutanud!²¹⁾ Minister tahtis materjali vastutõenduseks, Tallinna sõber Jakobson²²⁾ nõutas seda teiste päälekäimisel Eugenilt. Meil on lootus! lootus!... Rahvas peab vabaks saama, mitte mingit rumalust, aga kõike mõistlikku ilma tagasihoidmata! Ikka uued tõendused, aga tõendused, niipalju kui iganes võimalik! Kindlad, ausad mehed esindajateks valida²³⁾, ei ühtki, ainult mitte ühtki lõhet nende endi vahel!“ —

*

Dr. Jannsen, üksiklasena elutsev haiglane inimene, tundis hingelist tarvet aeg-ajalt ikka jälle mõne sõbra või tuttavaga kokku saada. Kui ma teda möödunud suvel — enne seda, kui

²⁰⁾ Koidula kirja äratrükk A. Kruusberg'i brošüüris „Revisjoni tulekul“, Tartu, 1923, lk. 38 ja 39.

²¹⁾ Mässuga heidutamise abil oli huvitatud ringkonnil ometigi korda läinud revisjoni 6 kuuks seisma panna.

²²⁾ Thomas Jakobson, omavalitsuse- ja seltskonnategelane.

²³⁾ Siin on kõne eesti seltside poolt keisri audientsile saadeta-vaist rahva esindajaist.

ta haiglasse viidi — jälle kord oma järjekorralise käiguga külastasin, juhtusin tema kirjutuslaual nägema Pärnu linna 2. algkooli juhataja hr. H. Kotka kirja. Selle tekstist selgus, et praegune Pärnu linna teine algkool on sama kooli järglane, kus isa J. V. Jannsen omal ajal kooliõpetaja-ametit pidas. Kooli kroonika kirjutamiseks pidi tarvis olema õppeasutise algpäevilt mõnesuguseid andmeid. Soovitud teadete iseloom oli esitatud küsimustega ära tähendatud.

Oma abi pakkudes lugesin ma tähendatud küsimused dr. Jannsen'ile ette, ja nende peale vastust andes (välja arvatud mõned üksikud, millele ta ei teadnud vastata) seletas ta mulle järgmist:

Minu isa juhatuse all — jutustas dr. Jannsen — teotsev algkool asetses Pärnus Ülejõe linnajaos Siimu silla ligidal puumajas. Siia olime meie siirdunud Vändrast 1850. a. Kooli õpilaste pere koostus poeg- ja tütarlastest, neid võis olla oht-rasti üle poole saja, igatahes niipalju kui ruumikas klassiruum vastu võttis²⁴).

Mina olin tol ajal ise alles algkooli-ealine — käisin kohaliku gümnaasiumi eeskoolis — mäletan aga seda, et isa õpetas oma koolis laulmist, piiblitlugu katekismusega ja rehken-dust. Õppekeeleks oli nii eesti kui ka saksa keel. Hommikupalvet peeti eesti keeles. — Kooli kateeder seisis klassi seinä ääres vastu isa kirjutustoa või kantselei ust, orel kateedrist paremat kätt nurgas. Suuremat osa klassiruumist täitsid õpilaste jaoks määratud harilikud mustaks värvitud lauad ja nende taga pikad puupingid. Akende alumised ruudud olid roheli-seks värvitud, et väline ärielu-liiklemine koolitööd ei takistaks.

Kui palju isa oma õppetegevuse eest rahalist tasu sai, seda ma ei teadnud oma lapsepõlves ega tea praegugi, kuid seda mäletan ma, et koolimaja taga olev aiamaa, põld ja heinamaa oli meie kasutada. Põllutöö valdamiseks oli meil oma sulane (Mihkel) ja hobune; peale selle olid meil veel lehm, siga ja isegi lambad.

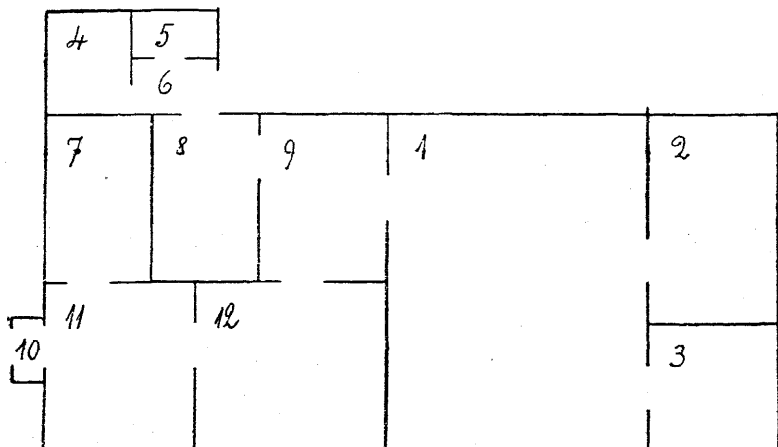
Maja ja aiamaa vahel laialdus ruumikas õu, piiratud latta-aiast. Õues ühise katuse all asetses ait, hobusetall ja loomade laut. Aia tagant nirises mudane veekraav, suundudes jõkke. See kraav pakkus meile, lastele, hubast meeelahutust, eriti suurvee ajal, kus meesnoorsugu kalapüüdmises kibedasti ametis oli (kuid ma ei mäleta, et oleksime ialgi midagi õnge otsa

²⁴) Vrd. „Eesti Kirjanduse“ 11. aastakäigus (1916) J. V. Jannsen'i end. õpilase Johann Oidermann'i kirjutist, lk. 204—206.

saanud). Peale selle teotseti noil õndsail ajal ka vibupüsside valmistamise ja kauglaskmisega.

Meie vanemate lastepere oli tol ajal juba täisarvuliselt koos, vanaduse järjekorras nimelt järgmiselt: Lydia, Eugenia, Leopold, Julius, Harry, Eugen. (Vennad Leopold ja Julius surid noores eas, meie Tartus elamise ajal.) Õde Lydia, kes kõrgemas tütarlastekoolis käis ja prantsuse keelest erilist huvi tundis ²⁵⁾, oli endale pähe võtnud seda meile, teistelegi lastele, õpetada. Ma pean aga tunnistama, et tema heatahtlik püüd ja vaevanägemine kahjuks pea mingisugust positiivset tagajärge ei saavutanud.

Meie ühise elu- ja koolimaja ruumide jaotus oli järgmine:

1 — kooliklass, 2 — kantselei, 3 — eeskoda, 4 — pesuköök, 5 — sahver, 6 — eeskoda, 7 — magamistuba, 8 — köök, 9 — söögituba, 10 — eeskoda, 11 — saal, 12 — lastetuba. (Siin esitatud joonise on valmistanud õpet. H. Kotkas.)

Söögitoa- resp. kööginurgas lõksusid meil harilikult ikka kangasteljed. Nende kallal töötas kas ema ise või tüdruk (Leena), nii kuis keegi majatalitusest mahti sai. Sest rõiva pidajaid ja kulutajaid oli palju, kallist poeriet peeti aga luksusajaks ja loobuti temast rahumeel.

„Die Überflüssigen“ — nii nimetasid Pärnu saksad meid, vaesema linnajao „Ülejõe“ elanikke, pilkamise mõttes, nagu oleksime meie ilma sündinud ülearustena ehk üleliigsetena.

²⁵⁾ Vrd. „Koidula kirj. om.“, lk. 195.

Kuid Koidula laulis kord: „Käi kindlalt! Pea kõrges! Aeg annab arutust!“ Ma arvan, et aeg on nüüd juba arutust andnud, ja „Ülejõe“ elanikud pole mitte vahest üleliigsed olnud.

K. E. Sööt.

Vanim eestikeelne trükkteos aastast 1535.

Eesti ja ligemate sugukeelte uurimistöole on tunduvaks raskenduseks teatavasti vanade, keeleajalugu valgustavate vanade trükitud mälestusmärkide puudumine. Sel alal vanimaks mälestiseks on tänini põhjust olnud pidada soome kirjakeele isa, Turu piiskopi Agricola' soomekeelset aabitsat 1542 (*ABCkirjo*), kuna tänapäevani säilinud eestikeelsed kõige vanemad trükktooted on olnud tervelt 90 aastat hilisemad, pärit alles a. 1632 (Heinrich Stahl'i „*Sand- und Schußbuch*“ ja lõunaeestimurdeline Joachim Rossihniuse katekismuse- ja epistliteraamat). On küll andmeid Läänemaa piiskopi Joh. Kieveli a. 1517 ilmunud eestikeelsest katoliku katekismusest ja a. 1554 (? 1553) pärinevast Franz Witte' katekismusest, kuid neist pole senini ühtegi eksemplari leitud. Seda üllatavam ja rõõmustavam on käesoleval aastal päevavalgele tulnud, mõningate Tallinna linna-arhiivi andmete varal lühemat aega juba varemini aimatud uudisleid eesti kirjakeele ajaloo alalt: alasaksa-eesti katekismus aastast 1535. Nii siis nihkub eesti kirjakeele algus dokumentaalseltki XVI sajandi algusse ja eesti keel saab seega vanimaks kultuurkeeleks Balti väikerahvaste (soome, läti, leedu, hääbunud preisi) peres. Kõnesoleva teose jälile on jõudnud H. Weiss Tallinnas „Eestimaa Kirjanduseseltsi“ (Estländische Literärische Gesellschaft) raamatukogus, kus ta nimelt ühest XVI sajandi keskpaigu köidetud teosest on leidnud köitematerjaliks tarvitatuna jäänuseid eestikeelsest trükkteosest, mille säilinud viimane lehekülg õnneks vaidlematult lahendab teose ilmumise aja ja koha: „[Ge]dructet tho Wit[te]mberch dorck Hans Lufft /am XXV. tage des Mantes Auct. M. D. XXXV.“ Pole siis kahtlust, et teos on trükitud Hans Lufft'i trükikojas Wittenbergis a. 1535. Kokku on niimoodi leitud 11 selle katekismuse lehte, needki kõik tükeldatuna ja liimi ning ajahamba all tugevasti kannatanuina, mõned koguni üpris väheses osas loetavaina. Ajalooteadlase ja alasaksa murde tundja dr. P. Johansen'i kaasabil avaldas H. Weiss k. a. kevadel kõnesoleva, algselt oletatavasti umbes 140-leheküljelise teose leitud jäänused ajakirja „Beiträge zur Kunde Estlands“ XV

köite 4. vihus (lk. 95—133) faksiimilekoopiatega ja dr. Johansen'i oletatud tekstitäiendistega ning mõlema väljaandja sissejuhatavate seletustega teose leidmise, väljaandmise ning arvatavate autorite elulooliste andmetega. Nagu väljaandjad osutavad, on 1535. a. katekismuse autoriks olnud Tallinna Niguliste kiriku õpetaja (a. 1532—1536) Simon Wanradt, omal ajal enda protsessidega ja omapärase sensatsioonilise perekonnaeluga kuulus mees, kuna eestikeelse osa tõlkijaks on olnud tema eesti soost ametivend Johann Kõll (Köll), Püha Vaimu koguduse õpetaja (nime Köll on Johansen „Eesti Keeles“ 1927 lk. 104 ühendanud Harju-Jaani Köllu külanimega). Osa teose lchekülgi on varustatud eestikeelsete ääremärkustega, mis näikse sisaldavat osalt murdeteisendeid, osalt korrektuuri-märkmeid, mida dr. Johansen peab teose trükkimise ajal Wittenbergis õppimas olnud tallinlase Peter von Halle kui korrektuurilugeja tööks. Wanradt-Köll'i katekismuse täielikku kadumaminekut järeililmale neljaks aastasajaks pole sugugi imestada, kui arvesse võtame selle tähtsa ajalooliselt tõestatud fakti, et Tallinna magistraat ta kohe ilmumisel keelatuks tunnistas ja hävitamisele määras. Säärase keelu põhjused pole tänapäev selged — võib-olla põhjustas seda eestikeelse osa keeleline rahuldamatus (ääremärkused oleksid selle tunnistuseks), võib-olla mõningad dogmaatilised erivused Luther'i õpetusest, võib-olla lihtsalt Wanradt'i tuntud isiklik tülisolek Tallinna tookordse superintendendi Nic. Glosseu s'e g a. Arusaadav nii siis, et seda meile nii tähtsat teost tarvitati kui makulatuurpaberit köitematerjaliks ja et tal pole olnud kahjuks viljakat mõjusust ega autoriteetset kohta eesti kirjakeele arenemisloos.

Käesolevate ridade ülesanne on vaid „E. Kirj.“ lugejate tähelepanu pöörda Wanradt-Köll'i katekismusele kui meie oludes harukordselt tähtsale kirjanduslikule leiule, spetsiaalkeelelised ajakirjad ja väljaanded võtavad muidugi üksikasjalisemale arutusele selle keeleajaloolise mälestusmärgi silmapaistvad jooned¹⁾, nii et korduvustest hoidumiseks antakse siinkohal vaid kõige üldisem ülevaade tema keelelisest tähtsusest.

Ortograafilises suhtes on Wanradt'i katekismus huvitav selle poolest, et oma alasaksapärasusest hoolimata on meieaegsele kirjaviisile hoopis ligemal kui XVII ja

¹⁾ Nende ridade kirjutajal on ilmumas Soome ajakirjas „Virittäjä's“ vastav artikkel ja „Eesti Keeles“ ilmub peatselt — mitmes suhtes küll erinevate seisukohtadega — prof. Saareste' pikem kirjutis.

XVIII sajandi eestikeelne kirjandus (näit. lühikesi konsonante sageli tähistades üksiktähga, nagu *Sumal*, *olema* — selle kõrval küll ka *ello*, *eb* *pidda* jne.). Puhtkeelise teoses leiduva vara kohta tähendatagu kohe alguses, et puhas uudissaak siit pole eriti suur: paistab silma üllatav sarnasus meie põhjaeestilise kirjakeele varemini juba tuntud mälestusmärkidega, eriti kõige tähtsamaga neist, a. 1600—1606 Tallinnas peetud (a. 1891 V. Reiman'i toimetusel trükist ilmunud) *Georg Müller'i* jutlustega. Võtamegi kõigepealt näiteid *Wanradt-Köll'i* ja *Müller'i* keele ühiseist omapärasusist. Müllerilgi esinevaist iseloomustavaist üksiksõnadest mainitagu näit. *Wanradt'i* katekismuse meddy 'meie' (= *medi*), armatanut 'armu heitnud', *šundyan* 'kohtumõistja' (= *sundjan*, omastav), *kuh* 'kui', *mea* 'mis', *hõmus* 'kehas', *hells* 'jälle', *hütlet* 'ütled' (= *jütled*), *eranesz* 'kuid', *ommat* '(nemad) on' (= *omad*), *tehnut* 'teinud', *arma* 'armsa', *fõhenret* 'kurat', *eb* 'ei', *kumb* 'kes', *nõnda* 'nõnda' (= *ninda*), *pašetis* 'ütles' (= *pajetis*), *nind* 'ja, ning' (mitte kunagi *ja!*), *laste* 'lasta', *teht* (= *keik*) *jt.* *Vormiõpetuse* alal nimetatagu Mülleril jällegi korduvate nähtustena erisugune käskkõne-tüüp *šundüt* 'sündigu', kaasaütleva käände asemel selle eelkäija postpositioonkonstruktsiooni esinemine *pehtve faes* 'päevaga' (= *päivä kaas*), huvitav keeldkõne-tüüp (*ela*) *šatač* '(ära) saada' (= *saatag?*), *ki*-liite asemel *kid*-liite tarvitamine (*midagi*), umbisikulise preesensi erisugune *t*-line mitmusekuju (*šutaxet* 'kutsutakse' [neid]), järgarvõnade algupärasem tüvetarvitus (*šolmandel* 'kolmandal'), lihtmineviku ains. 3. isiku kahekoidse-tunnusene esindus (*pašetis* 'pajatas', *pidis* 'pidi, pidas'), *mb*-tunnusene komparatiiv (*šarambal* 'paremal', *fõrkembast* 'kõrgemast'), eitusverbi soomepärase pööramine (mehe emme 'meie ei', vrd. sm. *me emme*, Müller'il *emmi*).

Wanradt-Köll'i ja *Müller'i* jutluste keele häälikulisist ühisjoontest märgitagu üldine sõnaalgulise *h* püsimine, nagu näit. omast *henešt* 'iseenesest', *heddas* 'hädas' (mis viitab *h* tegelikule hääldamisele kõnekeeles, kuna praegu põhjaeesti murded minimaalsete eranditega osutavad *h* kadu sõna alult); omastava algupärase *n*-lõpu esinemine õige rohkeis näiteis, nagu *šifan palgeten* 'isa palge', *šen šundyan...* *šhlatuffen ajal* '(selle) kohtumõistja Pilatuse ajal' jne. jne. (Müllerilgi on seda ainult üksikuis kivinenud juhtudes, kirjakeeles aga hoopis harva, nagu sõnas *maantee*); *ä* (? või koguni ka *ü*?) esinemine esimesest silbist kaugemal sõna sees, nagu sõnus *elavet* 'elavad' (= *eläväd*), *šeme* 'tema'

(= *temä*), leppütehēt 'lepitajat' (= *lepitäjät*, ? *lepütäjät*) jne. (n. n. vokaalharmooniaseaduse maksvus; kuid on rohkesti vasturääkivaidki näiteid, nagu *tema*, mõeda 'mööda' j. t.); näiliselt lõunaeestimurdelised vokaali sisekaoga kujud *i*- ja *u*-tüvelisid verbides nagu *vjđma* 'uskuma', *fejđnut* 'käskinud'; *ää* (*ä*) esinemine sõna esimeses silbis praegusele põhjaeestile omase *ea* asemel, nagu näit. *šetut* 'seatud', *šel* 'seal', *maapeel* 'maa peal' j. t.; omapärane *d* püsimine (astmevaheldusliku kao asemel) sõnus *fedel* 'käel' (= *kädel*), eddest 'eest', NB lähedana ka *šiddeš* 'sees'; algupärasema *i*-lõpulise diftongi esinemine juhtudel nagu *pehve* (= *päivä*) 'päeva', *mašne*, *tašvaš*; *v* säilimine sõnus *auvu* 'au', *pašvuma* 'paluma'; *h*-hääliku ees teatav murdeline vokaalimuutus *i* > *e*, *ü* > *ö* (*leša* 'liha', *pšha* 'püha').

Kõigele sellele Wanradt-Köll'i ja Müller'i äsjanähtud keelelisele ühisvarale on kõnealuses katekismuses lisaks koguni vähe spetsiaalselt omi jooni ja elemente. Mainitagu *sõnavaara* alalt keeldsõna *ella* 'ära' (vrd. sm. *elä*, *älä*), *alđ* 'algus' (= *alg*; Müller'il *algmene*), alasaksa laensõna *heššyt* 'püha' (omast., vrd. saksa *heilig*), *üdden* 'ühe' (= ? *üden*, ? *üten*; Müller'ilgi on teatavasti *kadiksa*, *üdiksa* 'kaheksa, üheksa'), *šyštma* 'seisma', *lõmbade* 'leida' (= ? *löidädä*). *Vormiõpetuse* alalt puutub silma *d*-tunnusetu mitmuse nimetatav asesõnadel *nee*, *ne* 'need', *neme* 'nemad', eriti eredalt aga algupärasemad *d*-lõputa partitsiibid *muššetš* 'mõistetud', (= *muistet*), *mašamattet* 'maha maetud', *podw* 'poodud'; alalütlevatoline alaleütlev kääne, nagu näit. *meil* 'meile', *tehtel* 'tähele', *šumalaš* 'Jumalale' (selle kõrval siiski ka *mešle* j. t.); tuletusõpetuse-nähtusena väärib tähelepanu rohke praegusile murdeile võõras *mä-*, *ma*-tuletuslõpu viljeldamine nüüdse kirjakeele *mine*-lõpu asemel, näit. lauses ©[e]¹) *Ryšthme on üš peššeme* [š]št [e]ššörd šundmešt (= *see ristimine on üks pesemine sest teistkõrd sündmisest*, s. o. *ristimine on uuestisündimise pesemine*), *šannataman* 'kannatamise'.

Eesti kirjakeele ajaloo seisukohalt kõige suurema tähtsusega nähtusena Wanradt'i katekismuses rõhutatagu erilisel eesti keeles tarvitusel kadunud, mitte üheski (välja arvatud soomesegane „Turu käsikiri“) trükitud mälestusmärgis enam leiduvate ainsuse 1. ja 2. isiku omandusliidete (posessiivsuffiksrite) võimalikku esinemist, tõsi küll, teata- vaid kahtlusigi äratavais järgmisis lausejuhtudes: [š v]n

¹) Nurksulgudes dr. Johansen'i oletatud tekstitäiendis.

m[ina] h[is]in 'see on minu ihu' (vrd. sm. *isäni* 'minu isa' jne.; kui aga siin pole miski vigaselt tarvitatud *n-lõpuline* omastav?); *Sinu tahtmas jundfüt* 'Sinu tahtmine sündigu', *šnu Sumalan autou nind tahtmas* (NB *tahtmas* 'sinu tahtmine', sm. *tahtmasi, isäsi* 'sinu isa' jne.).

Puhthäälikulisist joontest viimaks eriti huvitava omapärase murdeseigana Wandrat'il nimetatagu n. n. švaahääliku esinemine sõnas föhenret (vrd. kirjakeele *köhn!*).

Šaanud nüüd põgusa ülevaate kõnesoleva eesti kirjanduse esikteose keele olulisemaist iseärasusišt, võiks lugeja uudishimutseda, millisele tõelisele eesti murdele peaksid põhinema need meie kirjakeele algmed. Ja sellele küsimusele vastata pole sugugi lihtne. Neljasaja aasta jooksul on eesti rahvaurded üle elanud mitmeidki sündmusi, kõige pealt aga edasi arenenud terve rea häälikumuutuste kaudu ning võimalikult ka kolonisatsioonide vahendusel (näit. peale sõdasid uute elanikkude asudes laastatud maa-aladele), ja selle tõttu peame konstateerima, et ükski praegune murre ei vasta oma ehituselt Wanradt'i keelele ega anna isegi ligikaudselt välja Wanradt-Köll'i keele mõõte. Ka üllatav sarnasus G. Müller'i jutluste keelega ei aita meid esialgu kaugele, sest Müller'i keel on läbi uurimata ja teda peetakse ebamääraselt mingiks eesti saarte-, lõuna- ja idamurrete seguks (vt. Eesti Biograafiline Leksikon III, lk. 330), mis oleks kujunenud XVI sajandi eesti kirjakeele kirevaist traditsioonidest. Wanradt'i katekismuse keelejoonte segasust saaksime vaevalt seletada mingi laiaulatuslikuma eelkäiva pärimusega (pole tõenäoline, et enne Wanradt'i ja üldse usupuhastust oleks kirjjas kuigi märgatavalt kultiveeritud eesti keelt). Nii siis, nii ebaühtlane kui nüüd neljasaja aasta pärast paistabki Wanradt'i teose keel, peaks siiski asuma seisukohale, et see peajontes peegeldab autori (õieti tõlkija J. Köll'i) kodumurde iseärasusi, millesse segunes autori Tallinnas elades ja teiste eesti murrete esindajatega kokku puutudes mõningaid võõraidki elemente. Ka pole võimatu (nagu dr. Johansen oletab), et katekismuse eestikeelse osa autor meeleldi tarvitas temale tuntud võõrmurrete jooni, soovides niimoodi enda teosele leida lugejaid ja mõistjaid laiemalt eesti keelealalt (nii näit. talitas ka soome kirjakeele looja Agricola). Kuid mingi ühtlasem murdepõhi tollel ilmsesti eesti päritoluga tõlkijal pidi olema, ja allakirjutanu arvates on see olnud mingi loode-eesti (praeguse saarte, Läänemaa ja läänepoolse Harjumaa keelele vastav) murre oma vanemas ja segunematumas arenemisjärgus. Seda näikse tõestavat asja-

olu, et eriti ilmekas osa Wanradt'i katekismuse sõnavarast (näit. *kut, medi* [vrd. saarte *mede*], *ninda, ning, eb* j. t.) viitab loode-eesti alale, samuti aga ka terve rida häälikulis-morfoloogilisi nähtusi (*e* esinemine juhtumis *leha*, äsja kõne all olnud švaa-vahehäälilik sõnas *kõhenrett*¹), *gid-liide, õi*-line tüvi *löida*- 'leida-', *l*-lõpuline alaleütlev (*meil* 'meile'), niisugune vokaali sisekaoga preesensivorm nagu *fehsmat* 'seisavad' (= *seisvad*), selline võib-olla tugevaastmeline seesütlev nagu *feifeš* 'kõiges' (= *keikes* ?), isegi näilise lõuna-eestilisusena paistev „lühendatud“ partitsiip tüübist *maħamattet* viitab loodesse (vrd. Reigi *ehidet, korjat, niidet* 'ehitatud, korjatud, niidetud'). Ka vokaalharmonia kõikuv esinemine viitab alale, kus see juba Wanradt'i ajal on murdeti kadumas olnud, ja siin võib väga hästi jälle tulla küsimusse loode-eesti (vrd. Vigala murde ümbruses esinevat vokaalharmoniat, millest leidub jäänuseid tänini veel kuni Juuruni Harjumaal). Nende loode-eestiliste joonte kõrval aga leidub Wanradt-Köll'il rida niisuguseid nähtusi, mis viitavad hoopis vastupidisesse suunda, soomepärasele kirde-eesti murdealale. Kuid need (näit. *teħnut*, soomepärase *menmut* 'läinud', *muħstetħ* sõnas *ui pro õi*, *mõttħ* 'võttis' (= *võtt*), *tõħsnut* 'tõusnud' [= *tõisnud*]) on enamasti arhailised keelejooned, mis aastat nelisada on võinud omased olla laiemalt põhjaeestile, nimelt ka selle loodeosale (*menmut* näit., *teħnut*), või võivad ka, nagu eespool nägime, seletuda väljaspoolsete idaeestiliste mõjustistena. Wanradt'i loode-eesti joonte kohta sama arhaismi- ja mõjustuste-seletust kasustada oleks hoopis raskem. Nii siis tunnukse Wanradt-Köll'i keelepõhi olevat loode-eestiline.

Lõppeks mõni sõna ka veel kõnealuse katekismuse keele ja lõunaeesti murrete vahekorrast, sest et dr. J o h a n s e n'i väljaande-eessõna seda põhjustab. Nimelt katsub dr. J. leida selles lõunaeesti elemente, mis ligemal vaatlusel (*poðw* 'poodud', *nee, nemä, üden, kõrd*) kõik võivad olla ka ühtlasi ja peaksidki olema arhaistlikud põhjaeestilisused (lühendatud partitsiibist oli juttu juba ülemal, *d*-lõputu mitmus siinseis asesõnades on arhailine põhjaeesti joon [vrd. sm. *ne, nämä*], samuti *kõrd* on ka põhjaeestis vanem kui *kord*, isegi *üden* [? *üten*] kuju pole võimatu oletada muistseks põhjaeesti vormiks; J o h a n s e n'i *patw* 'patud' võib olla vahest trükiviga ja *ks*-sõna ei vasta vist praeguse kirjakeele *kus*-le, vaid pigemini sm. sõnale *konsa* 'kunas'). Wanradt'i katekismuse

¹) Idaeestis esineb seda küll Kodavere murdealal, kuid see ei tule muude joonte poolest siin küsimusse.

lõpus on olnud mingi eesti murrete üld-iseloomustus, mis on leitud rudimentides kahjuks väga fragmentaarselt alal hoidunud, nii et võib välja lugeda ainult teatavad murdepaikade nimed — Reuel, Dörpte, Narue, Velyn, Leiß. Viimase kohanime (= praeguse Laiuse) esinemist eriti analüüsides jõuab dr. J. oletusele, et Laiuse võiks olnud olla see lõuna- ja põhjaeesti vahemurre, mille katekismuse autor meelega valis endale keeleliseks aluseks, soovides anda oma teosega kogu eesti keelealale kõlvulise segamurdese katekismuse. Kuid Laiuse on ju praegu ja on olnud muistsest ajast saadik tõenäoliselt puhas põhjaeesti murre ega mingi segamurre, ja ka kõnesolev teos on, nagu nägime, põhjaeestiline, kuid eriliseit Laiuse-pärast pole temas midagi. Ka lõunaeesti murde-elementide leidumist Wanradt'il peame ülalöeldu põhjal kindlasti eitama, nii et teenusrikka teksti-väljaandja dr. Johansen'i keelelised märkmed ei pea kahjuks suurelt osalt paika ja neid oleks võinud aidata kõrvaldada enne väljaandmist põguski eesti murrete tundja tutvumine faktidega. Ka mõningad oletatud lõunaeestilised tekstitäiendised oleksid sel korral ebatõepärastena ära jäänud (näit. *kohest* 'kust' lk. 114), üldse oleks eesti filoloogias vahest mõnigi kord kasu olnud lüngalise teksti rekonstrueerimisel.

Kokkuvõtteks peab eriti rõhutama, et äsjasest märkusest hoolimata on Wanradt'i leitud tekstiavaldus väga hoolika ja soliidse töö tulemus ja härrad Weiss ja Johansen on oma leiu ja selle publitseerimisega teinud sugugi mitte igapäevase teenistuse eesti kirjakeele ajaloo ja murretegi uurimisele. Jääb ainult veel loota, et mingi ime läbi leitaks kunagi Wanradt-Köll'i katekismus tervikuna. Pole kahtlust, et kogu selle teose avastamine võrratult rikastaks meie teadmisi eesti kirjakeele algmeist ja murrete seisukorrast nelisada aastat tagasi, kui juba rikutuna säilinud vaevane kümnendik sellest suudab anda üht ja teist päris huvitavat ja erakordset, nagu käesolevas kirjutises ülemal nägime.

J. Mägiste.

Kirjanduslik ülevaade.

VI. Majakovski: **Pilv püksten.** Tõlkinud Ralf Rond. O.-ü. „Narva Kirjastusühisuse“ trükk 1930. Hind 1 kroon.

Esimesi tõlkeid VI. Majakovski'lt avaldas Ralf Rond juba a. 1923 oma kohtuprotsessi tõttu erimaigulise kuulsuse omandanud esikogus „27“. Tookordsed tõlked olid kõik Majakovski ennerevolutsioonilisest kogust „Простое как мычание“ (1916), ja ka nüüd on

tõlgitud peamiselt samast kogust. Ainult raamatu lõpul antud paar lisandit („Mäejutlus“, „Vasaku marss“) esindavad hilisemat Majakovskit, revolutsioonilaulikut.

Kui Majakovski käesoleva aasta aprillis pani revolvrikuuliga lõpp-punkti oma loomingle, siis ei kaotanud mitte ainult kommunistlik Venemaa ühe oma andekamaist ning silmapaistvamaist luuletajaist, vaid Majakovski nimi oli enesele teatava tunnustuse võitnud isegi väljaspool vene keele piire.

On tähendatud, et vene luuletajaid olevat kahte liiki. Ühed elasid rahulikult kuue-, seitsmekümne-aastaseks: Tjutšev, Maikov, Feth, Aleksei Tolstoi, Polonski. Need olid silmapaistvad, kuid mitte esmajärgulise suurusega luuletajad. Suured luuletajad surid enneaegu, traagiliselt: Puškin, Lermontov. Sama saatus on tabanud teatavasti Jessenin'it ja Majakovski't. Olgu kaugel mõte tõmmata tühiseid pealiskaudseid paralleele. Ka on varajane analüüsida väliseid või sisemisi põhjusi, miks pidi näiliselt elujaatav ning energiaküllane luuletaja ruttama oma kõrgepingelise elu „pjatiletkä“ enneaegse likvideerimisega. Olgu siiski tähendatud, et isegi oma viimases luulelises testamendis kinnitab Majakovski kategooriliselt oma vankumatut solidaarsust selle uue ilmakorraga, mille teenistusse ta end kirgliku innuga andis.

Majakovski on loomulikult vaimustavaks eeskujuks ning ideeliseks juhiks neile luuletajaile, kelle kunst tahab seista selle ilma-vaate teenistuses, mida kardetakse meil katkuna ja mille vastu on alustatud ristsõda kogu maailmas. Hiljuti selle ajakirja veergudel vaadeldud koguteos „Aktšioon III“ näitab ka selgesti, et seal on leitud inspiratsiooni „vereva Presnja“ kallastelt, mille laulikuks on Majakovski ammugi.

Ralf Rond ei esita meile oma tõlkes mitte võidurikka kommunismi laulikut Majakovskit, vaid meie ette astub noor härjavõitleja, kes iseenda vereva südamelipakaga tahab ärritada rasvunud härگا — kodanlast. Luuletisele annab tagantjärele erilise mõjukuse küll asjaolu, et on õudse täpsusega täidunud ennustused suurest verisest revolutsioonist, kus kogu maa peab nugade all kord ometi kahetsema suurt pattu, et ta ähvardas uputada luuletaja hinge kirbustunud räpasusse. On värvitud ohtras veres esmaspäevad ning teisipäevad verevaiks pühapäeviks, ja luuletaja pole pettunud ka lootuses, et ta võiks anda oma verise hinge mässulipuks revolutsioonilistele massidele. Armuline saatus lubas, et Majakovski ei kõn- genud (nagu ta kartis) tuberkuloosi, süüfilisse või mõnesse muusse ävavalisse kultuuritõppe, enne kui ta suutis päreandada tulevastele põl- vedele oma rikka hinge viljaaia juba üsna küpsede õuntega. Nii omab erilist huvi selle mehe esimene täielikum enesesüntees, mille me leiame ta pikemas luuletises „P il v p ü k s t e n“.

See on — nagu hiljemini mitmedki teised Majakovski luuleti- sed — lüüriline kontsert ta enese „selgroo flöödil“, mille toonide register on siiski üllatavalt suur. Põhimotiiviks on armastus. Küll ähvardatakse seda tunnet väljendada mitte kiunuvall viiulil, vaid põrisevatel trummidel, kuid tõepoolest ei saanud Majakovski surma- tunnini lahti sellest „väikekodanlisest nõrkusest“, millisena talle pidi hiljemini tunduma õrnalt-lüüriline armastus.

Armutules leegitseva südame loit aga on vaid kahvatu eelhelk tollast tulevastest lõõmavast revolutsioonipalangust, mille saabumist näeb poeet selgesti juba lähemal aastail. Elu lämmatavast räpasu-

sest pole oodatagi teist väljapääsu kui tubli veresaun. Leidub veel luuletajaid, kes tiikavad säärasel ajal laulda ööbikust ning roosidest, kuna kogu maailm vajaks tublit rusikat, mis purustaks ta pehkinud peakolu. Vesised plagiaatorid-riimisepad korrutavad ikka veel vana joru armastusest ja kastesärasest lillekesest, kuna Majakovski kategooriliselt kinnitab, et ta üldse ei suuda uskuda mingi lillalise Nizza olemasolu. Tema meelest on roosid vaid logelejate botaanikute väljamõeldis, värvilised papagoid ning koolibrid — tolle peastpõrunud sakslase Brehm'i lapsiku fantaasia sünnitis.

Küll kipub lõõma vankuma ka luuletaja enese usk oodatud vereva pidupäeva lähedusse. Punane lõõm osutub vaid suuremiskrampides väänlevaks ehaks, mitte uue päeva koiduks. Ja saabubki öö, kes istub jõhkra türannina oma musta tagumikuga kõigile meie lootustele, neid armutult lämmatades. Jääb järele vaid tõmbuda räpase trahteri nurka, viinaga üle ujutada niihästi laudlina kui oma hing. Jääb järele vaid närune lõbu: räuseldes jagelda jõuetu Jumalaga ja ähvardada huligaanlikult saapasäärest kahmatud noaga lõhki kärtstada tolle viirukist lõhnava rauga magu.

See anarhistlikult mässutsev noore Majakovski meistriteos oleks küllaltki lugemisväärt, vaatamata sellele, et terve ta ideoloogia on meile nii võõras. Kahju ainult, et Ralf Rondi tõlget ei saa tunnustada kuigi rahuldavaks. Kõige pealt on jäetud mitmes kohas vahele üsna ilmekaid ja olulisi ridu. Siis on mõneski kohas originaalist lausa valesti aru saadud ja mõttetult tõlgitud. Paljud kohad on kaotanud ilmekuselt, kujukuse värskuselt ja tabavuselt. Veidi võõristavalt mõjub ka liigne venelisuus kas või nimedes: Dzhek London (= Jack), Dzhiokonde (= Gioconda), Irodiaad (= Herodias). Tähtsam on aga, et Ralf Rond oma tõlkes ei suuda (või ei püüagi?) vähegi adekvaatselt edasi anda Majakovski virtuooslikku värsitehnikat, eriti tema üllatavaid riimieffekte. (On ju meil Eestiski muu seas uus riimitehnika saanud peaaegu õpitavaks luuleaabitsaks. Ainult harva leidub Rondi tõlkes midagi vastavat originaali riimidele (sagedamini üllatavatele riimindeile). Hoolimata öeldust leidub tõlkes ka üsna mõnuga loetavaid kohti (näit. lk. 29, 32 j. m.), ja luuletist isegi tõlkes lugedes võib saada teatavat aimu noore Majakovski omapärasest suurusest. Tahaks vaid loota, et meie vaimline karantiin kõige suhtes, mis tuleb idast, ei takistaks siiski ilmumast teisi, õnnestunumaid tõlkeid ka hilisemast, küpsemast Majakovskist.

J. Silvet.

Elisabeth Aspe elu ja looming. Biograafilis-kriitiline essee. Kirjutanud Arno Raag. Eesti Kirjanduse Seltsi kirjastus Tartus 1928 (?). 76 lk. Hind 1 kroon.

Meie kirjanduskunsti esimeste initsiaatorite minevikuvarjudest tänapäeva vaatepiirile tõstmine on tänuväärt töö me kirjanduskoolasile. Esimesi algatusi sel alal on juba tehtud ja loodetavasti küntakse uut sööti peagi juurde.

Läinud sajandi kaheksakümnendate aastate tähtsaks eesti ideoloogia eepiliseks sõnastajaks on Elisabeth Aspe. Selle kirjatari elu ja loomingu ligemaks huvilaseks on noor kirjamees Arno Raag.

Arno Rao essee „Elisabeth Aspe elu ja looming“, ihmunud kuu- kirja „Eesti Kirjanduse“ lisaväljaandena, on kahesuunaline — biograafilis-kriitiline esitis kirjaniku elust ja loomingust, kusjuures autor esimesele sisuosale on asetanud suurema rõhu. Raamatu sisuai-

nese süstematiseerimisel on autor püüdnud silmas pidada sündmuste kronoloogilist reastust, mis üldjoontes on õnnestunud. Aga selle kronoloogilise aluse ning eluloolise osa tähtsustamise tõttu on toodangu käsitlusele rakendatud ainult kaks eripeatükki (IX ja XIV), sest et Aspe kirjanikuilme kujunemist vaadeldakse rööbiti eluastmete arenemisega.

Kõnesoleva essee elulooline vaatlus on meeldivam kui toodangut arvustav osa. Selles on autor avastanud uusi andmeid Aspe elust. Siin võime heita pilgu ühe eestimeelsema perekonna võrsimisloosse, siin avastub päevikust ammutatud andmete põhjal noore naise siseheitlusi eluülesannete põneval ootusel. Siin leiavad ligemat valgustust Aspe vaated naise osakohta elus. Oma aja kohta on need võrdlemisi huvitavad avaldised, kus suudetakse määrata — õpetlikult vahest meigi ajale — naiste tõelisi talitlusi. Aga seal — juba kainem ning eluküpsen kirjanik, kellele on välisilm saanud isiklikust siseilmast tähtsamaks: võrsub rahvusküsimustes küpsim orientatsioon. Siis leiame Aspe Vene suurlinnas Peterburis elu-ülalpidamise otsimise vaevateed tallamas; järgneb tagasisõit kodumaale, abielu, hilisemad eluaastad ja — eluõhtu.

Raamatu teine külg — kriitiline osa — ei rahulda täielikult. Selles osas on vähe uusi, senitundmatuid seisukohti Aspe loomingu kohta. Ning autori põgusapinnaline vaatesuund ei võimaldagi süvendatud süstemaatilisemat teostekäsitlust, mida ootaksime eriuurimustes eriti. Aspe luulekirjanduslikud tööd on kirjanduslooliselt laiemata tähtsusega. Nad on väärt, et neid võetaks detailisema vaatluse alla. Nüüd aga on tema eepika ideoloogia, tektoonika ning stiilstruktuuri mõjuküsimused ja tema tunnustatav ning isegi prevaaleruv seisund ajas (kaasaegsete keskel) avarama valgustuseta, tuleviku lahendada.

Lubatagu ka vihjata mõnd essee sisulist vääratust ning väikest puudust. Autor väidab, et „Ennosaare Aini“ „kompositsioon ja üldine ideoloogia ei erine Aspe eelmisest teosest „Kasuõde““ (lk.54). See väide on ekslik ja tingitud arvatavasti sellest, et autor ei tunnusta detaili. Ometi ei tohiks temaatiliste suguluspunktide kaudu otsida tektoonilisi, s. o. faabulalise ainese süzeelise kujundamise ja stiilstruktuuri sugulusi. „Ennosaare Aini“ ja „Kasuõde“ motiivide süzeeline kompositsioon on üksikasjult ja ka põhiilmelt kahtlemata erinev. Samuti ei saa allkirjutanu täiesti õigustatuks lugeda autori kategoorilist väidet Aspe voolulise asetuse suhtes (vt. Kokkuvõte, lk. 75 all). Just ainekulisest küljest, temaatikalt ei kuulu Aspe toodang täielikult „romantika piirkonda“, pigemini küll käsitlusviisilt, stiililt.

Arno Rao essee sõnastus on sorav ning ladus, mõistetav lihtsamalegi lugejale. Lihtsust ja Aspele ning tema ajale ligendavamat muljet süvendab ka autori sage sõnaandmine kirjanikule (resp. päevikule). See „tegelase“ liiga sage sissetoomine annab teosele teatud „subjektiivsuse“ soojuse, vähendab aga teadusliku töö objektiivset üldilmet. Essee kompositsiooni täiendavate motiividena oleks nende ridade kirjutaja tahtnud näha otsemaid andepäevi töö lõpposas. Eriti XI peatükis on antud liiga palju kaudseid ajamotiive, näit. „sama aasta suvel“, „järgmise aasta augustikuu 23. päeval“, „aasta pärast“ jne. Leplik lugeja peab nüüd ise arutama mõnd kaudsete andmete taha peidetud tähtpäeva. Ka mõne teose ilmumisaastum puudub (viimased teosed).

Kokku võttes võiks öelda, et Arno Rao „Elisabeth Aspe“ on kirjandusloolise huvitarga katsetööna küllaldaselt õnnestunud. Autorile on kirjaniku eestimeelne isiksus enam imponeerinud kui Aspe ilukirjanikuna. Seepärast on hooletti esile tõstetud selle järelromantika võorastusperioodi kirjatari eluloolisi andmeid. Kirjaniku laiemale ajalisele alusele asetamiseks, väärtuse-vahekordade valmistamiseks kaasaegsetega ja esteetiliste mõjupiirkondade kindlaksmääramiseks on autor jätnud sõna tulevikule. Aga ometi ühe kirjandusliku minevikumomendi ligemaks tundmaõppimiseks on Arno Rao essee tähtsaks tugiteoseks.

Metodoloogiliselt on aga küsitav, kuivõrt õnnelik on mitmete vaatesuundade kõrvutine käsitus ühe nõudlevama uurimistöö raamistikus. Senini on seda rööbasteed aga siiski käidud.

A. Vaigla.

Peeter Grünfeldt: Minu kodu. Kogu luuletusi kodumaale. Tallinnas, Kirjastus-osaühisus „Arengu“ kirjastus. 96 lhk. Hind ?

Peeter Grünfeldt'ile kuulub ühes M. J. Eisen'iga erandlik koht eesti kirjanduses: nad on kõige viljakamad töömehed. Peeter Grünfeldt on töötanud oma 50-aastase kirjandusliku tegevuse kestes jutustava proosa, luule, memuaarlike teoste ja kõige rohkem küll tõlke alal; kokku on tema nimega seotud ligi 500 raamatut, arvestamata tema ajakirjanduslik tegevus, ajalehe ja ajakirja toimetaja töö. Puudub vaid draama. Selline viljakus on muidugi võimsalt kaasa mõjunud, et Grünfeldt pole jõudnud ühelgi nimetatud alal esikohale, kuid oma lühinovellidega väärib ta eesti külarealismis ideelise teeavajana siiski suuremat tähelepanu, kui talle senini on osaks saanud. Kui Peeter Grünfeldt'i kirjanduslik looming on uppunud tema viljakusse, siis võib nimetada veel teistki põhjust, mis on takistanud tema toodangu väärtuslike külgede tõusu: täiel määral pole ta truu olnud ei luulele ega proosale. Tema lühinovellid mõõdsid, kaasaegseis suuremat tähelepanu äratamata, ja Peeter Grünfeldt pöördus tagasi luulele ja käänas sealt memuaarilistele „Mälestustele Juhan Liivist“ ja „Minevikku jälgimas“, mis mõlemad sisaldavad rea huvitavaid kirjanduse- ja kultuuriloolisi üksikasju.

Hiljuti pühitses autor oma 65-aastast sünnipäeva. Selleks juubelitähtpäevaks ilmuski kõnealuselt, aastailt ja luuleallikailt hilisemasse ärkamisaega ulatuvalt luuletajalt, kaunilt väljaantud uus luulekogu, mis nähtavasti sisaldab autoril aastate kestes valminud luuletusi: seda võib järeldada juba luuletiste laadi eri-ilmelisusest, kuigi puuduvad otsesed andmed selleks oletuseks.

Kahtlemata on Peeter Grünfeldt'i luulel väga palju jälgija iseloomu, nii minevikus kui ka kõnealus kogus. Luules pole ta kunagi olnud teeavajaks ega uute radade rajajaks, vaid vähenõudlikuks juba tuntud meeolude teiselaadseks sõnastajaks, kes on alati erilist rõhku pannud just sõnastuse lihtsusele. See lihtsus on viinud Peeter Grünfeldt'i sageli luulehädadohtudesse — sõnalise kerguse kaudu mõttelisele liiglihtsusele.

Oma luuletaja-teenonnal on Peeter Grünfeldt vastu võtnud paljugi mõjustusi oma vanemailt ja nooremait kaasaegseilt, nagu see on tavaline nähis jälgijate luules. Selline mõjustuse vastuvõtmine pole lakanud ka autori käesolevas kogus: me võime leida siit rea luuletisi, mis oma sõnastuselt kui ka meeolulult eriti Gustav

Suits'u esimese ajajärgu luulet tihti meelde tuletavad. Kohtame ka Marie Under'i motive.

Kõnealuse kogu põhitoon on, nagu tõendab juba alapealkirigi, läbi ja läbi isamaalik. See isamaalikkus kannab enamasti ärkamisaja pidulikult kroogitud ülikonda, mis ei taha hästi sobida ei oleviku luulearengu ega sisuliseği väljenduslaadiga. See on isamaalikult häälestatud parandamatu idealisti meeoleu, kes näeb kõikjal vaid valgust:

„sest kuhu iial vaatab silm,
mu ette ilmub ilus ilm,
kus here valgus koidab!“

Ei puudu neis lauludes ka õpetlik toon, milles on sageli liiale mindud; ometi leiame sealtsamast ka teatud sündmuste puhul luuletatud laule, milles ei puudu samuti õpetlik toon, kuid mille tõsine hoogsus on ehtis ja laseb uskuda Grünfeldt'i tõelise luuletaja missiooni. Lugege näiteks tema „Laulupeolaulu“, mis kuulub käesoleva kogu paremate hulka.

Vist ei eksi me oma oletuses, et ka rahvalaulu jäljendavais luuletistes on aidanud Grünfeldt'ile avastada meie rahvalaulu alliteratsioonilisi ja assonantsilisi kaunidusi luuletajad-keskurid, kuigi me ealine luuletaja pole neis rahvalaululisis katsetusis tõusnud kõrgemale ega küündinud kaugemale enam vormilistesse jäljendustesse kaldumisest, aga selgi puhul ei või salata, et leiame mõne kauni ja õnnestunud salmi, nagu näiteks luuletises „Kõik on ootmas...“ Ei ole halb ka underlik „Igatsus“.

Grünfeldt eelistab rõhuvas enamikus lühikest luulerida ja peaks just selles meister olema; tõepoolest meeldib tema lühike rida oma sileda riimiga mulle aga märksa vähem kui tema nii harva tarvitatud aeglasema vooluga pikem rida. Kas pole ta esimeses nagu kulunud ja teisi ning ennast kordav? Teises on ta aga kaugelt omapärasem ja meeldivam. Nii näiteks päris õnnestunud laulus „Ometi!“

Võib olla, et arvuliselt pole kõnealuses kogus just palju neid laule, mis vastavad eesti luule oleviku võrdlemisi kõrgele arengule, ometi ei puudu need ka täiesti Peeter Grünfeldt'i kogust, millest lahutavad meid poolteise põlve ideelise arengu erinevad arusaamised ja suhtumused. Kuid hoolimata sellest kõigest tohiks käesolev kogu Peeter Grünfeldt'i luuletajakuju meile ligemale tuua, kui asus see tema varasemate kogude tõttu, mis kuulusid juba pea täiesti ununud minevikku.

See kogu on 65-aastase luuletaja vastutervitus tema töö 50. aastapäeval kaasaegseile, kes tervitasid ja õnnitlesid teda ta aupäeval.

Bernhard Linde.

Mait Metsanurga kogutud teosed. I anne: **Jutustused ja novellid.** „Noor-Eesti“ kirjastus Tartus (1929). 181 lk. Hind 2 kr. 25 s. ja 3 kr.

V anne: **Ennäe inimest.** Romaan. „Noor-Eesti“ kirjastus Tartus (1929). 332 lk. Hind 4 kr., 4 kr. 75 s. ja 5 kr. 75 s.

Meie raamatud on senini välimuselt olnud äärmiselt ebahühtlased. Sageli on üks ja sama raamat trükitud kahele erisugusele ning erivärvilisele paberile, rääkimata kausta hühtlusest. Katsutagu meil mõne nimekama kirjaniku kõik saadaolevad teosed koguda ühele riivilile — ja te näete, kui valus on saadud pilt silmale — tema

ebaühtluse pärast. Sealjuures leiata aga, et enamik neist ebaühtlase kaustaga teoseist on ilmunud ühel ja samal kirjastusel. Kui meie tulunduse- ja kirjastuseolud on seni kitsad olnud, siis pole nad oma suurte paberivabrikutega ega paberirohkusega ometi ette dikteerinud seesugust ebaühtlust raamatute välimuses. Usun, see poleks nõudnud meie vanemait ning domineerivalt kirjastusilt erilisi jõupingutusi, kui ühe ja sama produktiivse autori teosed oleksid enam-vähem ühtlases kaustas ja ühtlasel paberil välja antud. Meie raamaturiikul oleks sellega väga palju võitnud. Siin tuleb igitahes rohkem märkida korralduse ning ettenägelikkuse kui vastava kapitali puudust. Viimasel ajal on seda puudust siiski juba märgatud ja mõningal juhul kõrvaldama hakatud, kuid need on alles vähesed alguskatsetused, mis võivad ja peaksid tulevikus kindlama ilme omandama.

Eeskätt on katsutud seda puudust kõrvaldada vanemate ning nimekamate autorite kogutud teoste väljaandmisega, kuid meie kirjastusolude korraldamatuse ja tulundusliku kriisi tõttu on see väga pikaldane parandusabinõu. Kogu oma kaheteistkümnepäevase riikliku iseseisvuse aja jooksul pole meie endile senini veel ühtegi kogutud teoste sarja suutnud lubada, ka Juhan Liiv'ist ega Fr. Tuglas'est mitte, kelle kogutud teoste väljaannetega tehti algust juba vabariigi algusaastail. Nendele on aastate jooksul lisandunud rohkesti häid, kuid kahjuks senini samuti lõpuleviimata algatusi. Ka käesolevate teostega on tehtud hea ning kiiduväärne algus, kuigi see on minu arvates vähemalt neli-viis aastat hiljaks jäänud. Sellega oleks tulnud algust teha 1924. aastal, siis, kui ilmus sama autori „Toho-oja Anton“ teises trükis; siis oleks järgmisel aastal teises trükis ilmunud „Orjad“ olnud juba kogutud teoste teine anne ja meil oleks suuremaid lootusi olnud selle ilusa algatuse lõpuleviimiseks, eriti kui oleksid kõik hiljemini ilmunud Metsanurga teosed tulnud juba kogutud teostena ühises formaadis. Raamatukultuuriliselt oleks see meile suureks võiduks, kui võiksime asetada oma riulile Mait Metsanurga kogutud teosed; praeguste olude juures aga ei saa seda naudingut lubada nii pea, sest äsjailmunud teoste teisi trükke on veel müügil ning samuti ootavad ostjaid ka sama autori aastate eest ilmunud teoste esimesed trükid.

Ometi tuleb tervitada ka hiljaksjäänud head algatust, sest see saadab turule esijoones Metsanurga müügil lõppenud teosed. Esimene anne sisaldab autori noorea tööd „Isamaa õilmed“ ja „Jumala lapsed“. Esimene neist ilmus aastal 1908, teine 1910; nüüd on nende mõlemate trükid juba ammu müüdüd ja teisi trükke pole õnneks senini veel avaldatud. Viies anne sisaldab romaani „Ennäe inimest“, mis on kirjutatud okupatsiooniaja suvel pealinnas ning maal ja ilmunud sama aasta sügisel läbi okupatsiooniaja tsensori kitsaste värvate meie lüürikarikkale kirjandusturule. Ka selle trükk on aastate jooksul müügil lõppenud ja nüüd kogutud teoste viienda andena autori viiekümnenda sünnipäeva puhul teises trükis ilmunud.

Et Mait Metsanurk on meil tuntud meistrina, kes uute trükkide avaldamisel igal võimalikul juhul oma tehtud tööd ümber vormib, parandab, sagedasti koguni tundmatuseeni muudab, siis pole huvitusest võrdlevat pilku heita praegustele kogutud teostele ja nende esimestele trükkidele. Ideeline ilmaparandaja, väikese haridusega kitsastest oludest ülestöötanud Mait Metsanurk pole kunagi stiilivirtuoos ega kompositsioonimeister olnud. Vist pole ta ühtegi rida

kirjutanud stiili pärast, millega tal on kogu elu olnud suured, visad, kuid otsustavad maadlused. Metsanurka on taga kihutanud mõte, kuna vorm on jäänud selle varju. Võiks isegi öelda, et teosed on olnud viimase ajani kunst ilma vormita, pigemini kunstipärase vormita.

Ta on ise teadlik oma heitlusest kunstipärase vormiga. Sellest tulebki, et ta vahel isegi esimeses trükis vabandab oma kompositsiooni lohakusi ja stiilikonarusi, lubades neid teises trükis parandada („Valge pilv“). Sellega on seletatav ka ta suur parandamis- ja ümbertöötamis-ind.

Metsanurga arenemistee on olnud pikk ning vaevarikas. Vähe-sehariduselisest ajalehenovellide viljelejast meie nimeka romanistini on pikk tee ja selle läbivõitlemiseks on Metsanurgal kulunud veerand-sada aastat jõu- ning tahtepingutust. On siis ka loomulik, et auto-rit ei rahulda tema noorpõlves ega segastel aegadel sadulas kirju-tatud tööd, mis mustandist palavalt trükki läksid, nagu juhtus seda näit. ka „Ennäe inimesega“, ja mis seetõttu mitte üksnes kompositsi-ooniliselt ega stiililiselt, vaid ka sisuliselt puudulikuks jäid. Parandamine ja kohendamine on siin paratamatu, kuigi seda kirjandustea-duslikust seisukohast ei saaks heaks kiita. Viimistlemist nõuab kõige pealt esimeste teoste keeleline külj. „Noor-Eesti“ poolt algatatud ja läbivõideldud keeleuendus on viinud praeguse keele palju nõud-likumale tasapinnale, kui see oli sajandi alul, ja keelevormid, mis olid tol ajal täiesti õiged ning reeglipärased olnud, tunduivad prae-gusele lugejale võõrastena ja on grammatikareeglite järele jämedad vead. Samuti on toleaeagne lause oma kaassõnade rohkusega äär-miselt saamatu ning lohisev.

Et Metsanurk kompositsiooni ja stiili alal tublisti on arenenud ning oma teoste uusi trükke ka sel alal põhjalikult parandab ning moderniseerib, seda nägime juba „Orjade“ teise trüki ilmumise puhul. Sellesama tunnistajaks saame ka siin, kui me alamal siird-ume üksikasjalisemale teoste võrdlemisele.

Esmalt vaatleme kogutud teoste esimest annet, mille algusesse on autor paigutanud oma esimese pikema jutu „I s a m a a õ i l m e d“. Käesoleval juhul ei saa kõnelda keelelistest parandustest ega stiili kohendamisest, vaid põhjalikult teose kompositsioonilisest, stiililisest ja isegi sisulisest ümbertöötusest. Uues ümbertöötuses on teos täh-tede arvu järele ligi 0,2 võrra oma endisest mahust kaotanud. Veni-tused ja lamedused on välja jäetud, ilmetu paigaltammuv dialoog on asendatud jõuliste iseloomustiste ja kokkuvõtlikkude kirjeldistega; sellega on saavutatud suur ruumiline kokkuhoid ning teosesse on asetatud jõudu ning hoogu, mida teosele hädasti vaja.

Kompositsioonikindlam on Luise lühendatud ja mõnes kohas pea tundmatuseni muudetud päevaraamat, kus on daatumid sootuks uued antud; näit.:

Uues 28. juulil — vanas ilma daatumita; uues 5. aug. — vanas 26. juunil ja palju pikemalt; uues 12. aug. — vanas 1. juulil; uues 15. aug. — vanas 3. juulil; uues 19 aug. — vanas 8. juulil jne.

Sagedasti on päevaraamatu „märkus“ uues redaktsioonis vanast peaaegu tundmatuseni erinev; näit. võrreldagu sellest sei-sukohast vana lk. 91 uue lk. 63-ga, vana 8. juuli päevaraamatu märkust uue 19. augusti märkustega.

Hoog ja jõud ei tule teosesse mitte üksnes päevaraamatu mär-

kuste ümberdateerimisega ega lühendamisega, vaid stiili ja kompositsiooni ümbertöötusest kogu teoses.

I trükis algas teos nii: „Pikergused, ümariku südamekujulised ja haralised ilma mingisuguse kindla kujuta varjud kõikusivad roosa kuivatuspaberiga kaetud laua ja raamatu valgete lehtede peal.

Suure vaevaga peasesivad päikese kiired läbi aia paksu lehestiku ja kuueruudulise akna koolmeistri elutuppa. Teine akna pool oli poikil lahti; aiast tungis ühes ajutise tasase tuulehooga valmi- vate õunte, kirsside ja pirnide magus lõhn sisse.

Läbi paksu lehestiku ei olnud näha, aga kuulda võis, kuida eemal, aia taga väljal adrasahk vahetevahel vastu kivi kärises ja piits läbi õhu vihisedes plaksus“ (lk. 5).

Uues on see saanud järgmise ümbertöötatud väljenduse: „Lehtede varjud hõljusid roosa kuivatuspaberiga kaetud laual ja avatud raamatu valgetel lehtedel. Päikese kiired pääsesid vaevalt läbi õuna- aia tiheda lehestiku kooliõpetaja madalasse elutuppa. Vaikne tuulehoog tõi paokil aknast valmivate õunte ja kirsside lõhna. Eemalt aia tagant võis kuulda, kuidas adrasahk aeg-ajalt rädinal salakivi riivas ja piits läbi õhu vihisedes plaksatas“ (lk. 5).

Nagu näitest näha, on uues trükis kõik palju lühemalt ja ilmekamalt öeldud. Pikkade ja lamedate epiteedirikaste lausete asemele on astunud lühikesed ning jõulised laused. Välja on jäetud ka koolmeister Tammemäe nimetus ja selle asemel esineb üldine ametinimetus „kooliõpetaja“.

Sama põhjaliku paranduse on saanud ka „Jumalalastest“ võetud novellid. Sellest ennegi valik-kogust on tehtud veel uuesti valik. Mis lühikesist albumeis ja ajalehis avaldatud jutustistest läbi esimese filtri läks, on nüüd omakorda teisest, veidi peenemast filtrist läbi aetud, kuhu kinni on jäänud jutustised: „Kuuvalgel“, „Pidul“ ja „Varane kevad“ ning uuesti läbi läinud „Kosilane linnast“. Esimene jutustis „Jumalakartlik“ on saanud teisest trükis nimeks „Sügisöö pimeduses“. Nimele vastavalt on ka sisu muudetud. Endised vargad on läinud jõhkramaks; seda tunnistab lehmavarga Räni ütlus: „Magavad, rasvamaod! Ei kuule need!“, mis esimeses trükis puudub. See lause annab vargale-popsile klassiviha ilme juurde, mida tal kahekümne aasta eest igatahes ei olnud.

Ka stiili on siin tublisti kohendatud:

Vanas: „Tuul kihutab vihaselt pilveid mööda taevast. Üksikult maanteed mööda sõitjal talumehel katsub tuul vana kaabulotti peast ära kiskuda. Mees surub aga loti sügavamale pähe. Nähes, et jõud ei jaksa, viskab tuul sõitjale vihmapiiskasid vastu silmi. Mees ei näe seda aga tähelegi panevat. Tema mõtted on mõne tähtsama asja juures“ (lk. 6).

Uues: „Tuul kihutab pilvi vihaselt mööda taevast, ulub kõrre- väljadel ja kisub maanteel hilisel sõitjal kaabulotti peast. Pikka- misi astub väsinud hobusekronu sügavas poris edasi, vanker logiseb jõuetult, küürus mees redelite vahel surub aegajalt kaabulotti sügavamale pähe ja vahib arglikult pimedusse. Tuul paiskab talle aeg- ajalt piiske vastu nägu, aga ta ei hooli sellest, tema mõtted on mingi läheda ülesande kallal“ (lk. 90).

Kui Ränil on lehmavargus õnnestunud, hõiskab ta oma südames: „Issand Jumal, Sa oled armuline ja Sinu heldus kestab igavesti!“, kuid parandatult hõiskab ta sama kõvasti ilma „Jumalata“.

Sama põhjalikud stiililised ja kompositsioonilised parandused teeb autor ka kõigis teistes juttudes ning need on tema parandava sule all võitnud palju. Isegi tegelaste nimesid on ta muutnud, nagu jututises „Kive kaalumas“ on endisest sulasest „Taavetišt“ saanud praegune moodne „Juss“.

Ülemal-esitatud juhulised näited tõendavad, kui palju on Metsanurga varasemad teosed ümbertöötamise kaudu võitnud nii loetavuses kui ka kunstiväärtuses.

„Enn ä e inimest“ on kirjutatud ning ilmunud 1918. aastal kaunis toorelt turule. Metsanurga kompositsiooni- ja stiilipuuduste kõrval lonkas see ideeromaan tublisti ka sisuliselt. Pole millegagi põhjendatud ega kuidagi usutav kõigiti keskpärase väikeametniku Martensi tõus suureks ärimagnaadiks. Ta ise pole selleks kunagi tahtnud saada, ta tahab olla vaimuinimene. Autor ei lase teda ka selles suunas usutavalt teosteda, vaid noteerib ainult varanduste süllekkukumisi. Oma aluselt oli teos kõigiti vildak ning ebausutav ning lõppki jooksis uskumatult tühja. Samuti elutud ning psühholoogiliselt võltsid olid teose tähtsamad tüübid, esijoones peategelase Martens'iga. Igatahes ei juhtunud mitte kogemata, et arvustis selle teose ta ilmumisel surnuks vaikis: teos oma karjivate puudustega oli selle kõigiti ära teeninud. Asjata oleks tagantjärele otsida siin muid vaikimise põhjusi, lüürika õitseage ja proosateoste täielist teadlikku silmapiirilt tõrjumist, nagu mõnelt poolt on katsutud seletada. Viga peitus teoses endas. Ka Metsanurk ise on sellest aru saanud ja uues tükis teose põhjalikult ümber töötanud, mitte üksnes kompositsioonilt ega stiililt, vaid ka sisulis-ideelisest küljest. Teos on üle viiekümne lehekülje paisunud ja tähtede arvu järele ligikaudu $\frac{1}{10}$ juurde võtnud.

On katsutud kõrvaldada karjuvamaid puudusi, esijoones peategelase psühholoogiat viia inimlikkusesse rööbastesse, kuna kõrvaltegelased on peamiselt endisteks jäänud. Küsitavaks ja ebausutavaks jääb ikkagi Martensi tõus, kuna usutavam on lõpplahendus, nagu näeme alamal.

Lähemale võrdlemisele asudes vaadeldgem kõige pealt kompositsiooni. Uus trükk on sel alal palju ühtlasem; seal on I trüki 42 peatükist järele jäänud kõigest 29, seega koondatud pea kolmandiku võrra. Koondamine on saadud peamiselt liitmise teel. Kuni 9. peatükini on I ja II trüki peatükkide numbrid samad, siis algab harilik automaatne liitmine ilma suuremate sisuliste muudatusteta. Olgu märgitud ainult väikesed peatükkide lõppude muudatused II trüki 3., 7., 14. ja 24. peatükis. Seevastu on aga lõpu-peatükid saanud põhjaliku ümbertöötuse, mis tervendab romaani ilmet ja ideoloogiat. Põhjalik ümbertöötus algab I trüki 39. peatükist, mis vastab II trükis 26. peatükile. Seal on välja jäetud Martensi ajalehtede kuulutuste kaudu tutvuste otsimine, et neist leida vastumürki naise Roda kõrvalehüppe paralüüeerimiseks, ja selle asemele on võetud äriliste sissekukkumiste noteeringud (lk. 293 ja 297). Samuti puudub I trükis pealinnas käik ja endise tutvuse — prl. Alakase aadressi otsimine, mis II trükis põhjustab ühe ärilise kahju ja on ühtlasi ka peategelase Martensi hingeelu valgustuseks ning reaalsemale pinnale toomiseks.

Esimese trüki 40. ja 41. peatükk on teises liidetud üheks 27. peatükiks ja on ühtlasi ka põhjalikult muudetud. Välja on jäetud ajalehe kuulutuse kaudu hangitud meeldiva ning vaese tütarlapse ost-

mise ja vägistamise stseen Martensi korteris naise äraolekul ja juurde võetud prl. Alakase otsimine ning kohtamine restoranis. Samuti on juurde võetud restoranis ärimehe Grönström'i kohtamine ja sellega jutuaajamine ärilistest päevaküsimustest. Grönström on tõsine ja elukutseline suurärimehe intelligentne tüüp, kes puudub romaani I trükis. Teise trükki on ta selleks sisse toodud, et Martensit äratada, ja selle tüübi läbi lahendab autor Martensi hingeelu just diametraalselt I trükki lahendusele. Kui Martens I trükis tahab saada vaimuinimeseks ja vihkab ärilist ilma, siis II trükis: „Martens tundis tahtmist olla selle inimese (Grönström'i; P. H.) sarnane, tundis esimest korda tahtmist olla tõsine ärimees ning jääda selleks eluaeg, ilma et teda huvitaks suured kasud ja kõik see, mida saab raha eest. Tahtis olla ärimees ja mängida ausat mängu“ (lk. 302).

Ka oma naise Roda tabamine abielurikkumiselt kirjanik Sanglepaga Kundrussaares on saanud uues trükis teise, reaalsemalt asjalikuma väljenduse.

I trükki lõpp-peatükk (42.), sentimentaalne pakkupugemine „kaugele rannale kalameeste küla viimasesse majakesse“, on II trükis vastavalt muutunud ideoloogiale sootuks välja jäetud ja asemele võetud kaks uut — 28. ja 29. peatükk, kus antakse romaanile usutavam lõpplahendus: Kirjanik Sanglepp on proua Roda armastamisest juba suvel tüdinud ja sõidab Martensi rahadega Pariisi, kus teda ootab teine daam. Martens serveerib naisele selle teate nähtava heameelega ja loodab teda tagasi võita, kuid naine Roda vastab: „See ei muuda minu ega sinu, veel vähem meie suhteid. Oleme olnud teineteisele võõrad ja jääme selleks.“ Ütles, pöördus ukse poole ja läks“ (lk. 332). Martens aga palub prl. Alakase asuda oma majja ja hakata oma tütrele Aarele teiseks emaks.

Uue lõpuga on teos saanud realselt usutavamaks ning palju ilmekamaks ja kompositsioonilised parandused ja ühtlustused on teinud sellest teosest tunnustusväärse kirjandusliku toote, kui me siia juurde arvame veel keelilised ja stiililised parandused, mida on kaunis ohtrasti tehtud.

Kõige pealt tuleb märkida rohkeid sündmustikke ja olukordi iseloomustavaid kirjutisi, mis siin-seal juurde lisatakse küll ennesinenud lausete ning mõtete täienduseks ja kujukamakstegemiseks, küll sootuks uute mõtete sissetoomiseks.

Esimese tõenduseks olgu juhuline näide. I trükis kõlab see: „Tõde on luulega ja faktid väljamõeldustega nii tihedalt põimitud, et neid raske lahutada ja õpetlikuks peetakse eksisamme ning väärvõtteidki“ (lk. 7). II trükis on aga sama lause saanud järgmise kuju: „Tõde on luulega ja faktid väljamõeldistega nii tihedalt põimitud, et neid raske lahutada. Õpetlikuks peetakse aga meeste hulgas ärilise kangelase eksisamme ning väärvõtteidki, sest kui need annavad lõplikult niisuguseid tulemusi nagu Martensil, miks neid hukka mõista!“ (lk. 8). Võrreldagu veel samal leheküljel eelmise lõigu lõpus pikka lisandit, kus kuulujuttude, lisaks I trükki arutlustele, lastakse vielda Martensi lapse seadusepärasest sündimisest jne.

Ilmeka näitena sündmustiku ümbertöötusest võrreldagu veel II trükki lk. 25—27 ja I trükki lk. 20—21, kus iseloomustav dialoog ärimeesete kõrtsisviibimisest asendab I trükki kaunis kohmakaid kirjeldusi. Selliseid näiteid leidub pea igal leheküljel.

Stiililisi parandusi iseloomustagu mõned juhulised näited.

I trükis: „Järele mõelda tahtis ta kõige üle ja tänasest õhtust

peale pidi tema elu ärimeeste omast igal sammul lahku minema“ (lk. 32).

II trükis: „Mõelda tahtis ta kõigest, ja tänasest õhtust peale pidi erinema tema elu ärimeeste omast igal sammul“ (lk. 40).

I trükis: „Nagu suuremate äriliste operatsioonide puhul, kuigi need pealiskaudsel teadmisel kindlasti kasutoovad, erevus ajas selget ülevaadet seisukorrast saama, nii tundis ta nüüd tarvidust endise tuttava tulekul, mis palju ununenut helisema pani ja sügavat laine-
tust lõi, oma hinge igasse kontosse kaema“ (lk. 32—33).

II trükis: „Nagu mõne ärilise operatsiooni puhul, nii tundis ta nüüd tarvidust arveid korraldada endise tuttava tulekul, mis palju ununenut helisema pani ja tekitas rahutut lainetust“ (lk. 41).

Nagu näidetest selgub, on siin stiili ja lauserütmi nimel tehtud palju, esijoones süntaktilisi parandusi: öeldis on lause lõpust nihutatud ettepoole, mis teeb lause eestipärasemaks ja jõulisemaks. Samuti on lauseid vabastatud üleliigseist, venitatud ja segasekstegevaist rohkeist kiil- ja kõrvallauseist, mis teeb stiili jõulisemaks ning hoogsamaks.

Mõistete tabamine lühikeste sõnadega tõstab kahtlematult stiili hoogu ja sellest seisukohast on Metsanurk II trükis asendanud paljud liitsõnad vahepeal loodud uute sõnadega, näit.: I tr. „lahku minema“ (lk. 32), II tr. „erinema“ (lk. 40); I tr. „väljakasvanud“ (lk. 29), II tr. „võrsunud“ (lk. 37) j. t.

On ka ilmne, et autor on II trükis parandanud puht-õigekirjutuslikke vigu, mis esinesid I trükis, näit. I tr. „Tubades käidi talites kärmosti“ (lk. 80), II tr. „Tubades käiakse talitades kärmosti“ (lk. 101); I tr. „muigata ei tohiks julgeda“ (lk. 27), II tr. „muiata ei tohiks julgeda“ (lk. 35); I tr. „õigusta“, „tuleta“ jne., II tr. aga „õigustata“, „tuletata“ jne. I tr. „rukki lilla“ (lk. 57), II tr. „rukki lilli“ (lk. 72); I tr. „...kui meie ka oma poedes...“ (lk. 24), II tr. „Kui me ka oma poodides...“ (lk. 30) j. p. t. Ka rahvusvaheline „mamma“ on muudetud eesti „emaks“.

Kõigi nende põhjalikkude ümbertöötuste ja paranduste juures, mis tehtud sisu, stiili ning rütmi nimel, leidub Metsanurga kogutud teostes siiski rohkesti lohisevaid, jõuetuid ja pikki segaseid lauseid. Olgu neistki mõni juhuline näide: „Maja oli väheldane, puust, kahekordne, aastate eest vist muutunud vihmade tagajärjel, mida Jumal oma suurest tarkusest ja heldusest saadab mõnikord liiga ohtrasti, mõnikord jälle liiga napilt“ (Kogutud teosed I, lk. 95), või: „Väikene tuba oli puhtaks pühitud, ahjusuu ja pliidi ette riie riputatud, laual lina, mis kord üsna valge olnud, nüüd aga üsna hall ja laiguline, põrand suuremast prügist puhtaks pühitud ja toolide katkistele põhjadele laotatud valged nartsud“ (Kogutud teosed I, lk. 96), või: „Martens on täna valmis päikeselegi epistlit lugema, et ta lohakalt ja pikkamisi mööda sinist võlvi allapoole venib, või Jumala kallal võtma, et ta pilveriismeid taeva veeres veeretab, neid kuhugi ääre taha ära ei korista või suureks vihmapihveks ei liida, mis vett kui ämbrist alla kallaks“ (Kogutud teosed V, lk. 212). Või teisel: „Millest nad aga teineteisele sõnagi ei kõnelnud, mis neid mõnikord pikemaks ajaks sõpruse sundis unustama ja õpiasjus teineteisega võistleva, oli sümpaatia Pilvheina Alvine vastu, selle mustade kulumudega, kollakajumelise näoga, helepunaste huulte ja väikese suuga sihvaka ja painduva tütarlapse vastu, kes neile mõlemaile, kui teda nalja pärast nokiti, vastu kõrvu andis, aga muidu naeratas kui päike, elus-

tavalt ja rõõmustavalt ega lasknud paista, kumb poistest temale armsam“ (Kogutud teosed V, lk. 228). Sellised kümnerealised laused on kahtlemata märkimisväärsed haruldised. „Ehk Püstkukk kõneles mõnest uuemast kunstnikust, kelle nime Martens veel mitte polnud kuulnud; nimetas seda üheks suurimaks meistriks, kahjatses, et Martens teda ei tunne, seletas pikalt tema tööde omadustest ja harutles sellejuures koolidest ja stiilidest, sisemisist konflikttest kunstniku hinges, mida mitmete stiilide vahel kõikumine toonud, ja lõplikku ülesaamist kõigist neist ning enese leidmist“ (Kogutud teosed V, lk. 265).

Needki laused on juhuliselt võetud, ja kogu teoste ulatuses leidub sarnaseid rohkesti.

P. Hamburg.

Johannes Schütz: **Rahutus.** Eesti Kirjanikkude Liidu kirjastus 1928. 97 lk. Hind 2 kr. 80 s.

Nende sõnamärkide ning laualekallutatud lillevaasi kujutava kaaneskitsi sissejuhatusel ilmus poolteise aasta eest värsikogu — debüüt-teos, mis suutis meie publiku kirjandusehuvilisele osale oma jagu meelde tuletada värsi- ja värsihinde-küsimuste olemasolu. Ükskõiksus ja hooletu harjunus värskeltki traditsioonilisega näis olevat veidi kõigutatud: debütanti arvustati elavamalt harilikust, tekkis poleemikat. „Rahutus“ oli toonud tervitatavat rahutust; eesti värsikunstisse uudiskombeid — peamiselt selle teene eest hindas teda kriitika — ja üldsuse teadvusse aimu mõnest värssluule probleemist, mis küünib kunsti üldküsimumustesse.

Teose praegunegi, päevaküsimumuseks liiga hilistunud vaatlus on otstarbekas, kui tahta jälgida neid uudislikkuse ja kõitvuse jooni, mis häälestasid heatahtlikuks arvustuse ja nähtavalt ka lugejaskonna, eriti selle nooremad — kärsitumad kihid. Miks teosest siiski on nii tajutav ta mõju piiratus, piiratus kõige pealt kestvuses, selle põhjusi ühtlasi selgiks positiivsuste avastusel.

Schützi muljestub kõige enne: ta on sõpruses ajaga, kaasajaga. Juba sisujärjestus „Rahutuses“ näitab autori luuletajaloomuse sellele põhiomadusele. Luuletiste järjekord on ajalisi-biograafilise, mõnede pealkirjade asemel seisavad lihtsalt daatumid. Vaatluse süvenedes tugevneb esimulje: näeme tüüpilist päeva, juhu sõnatajat, kes ei liigita laule elamuskategooriate järgi, kel luuletamine on enda liigitlematu tervik-elu peegeldamis- ja kujutamistarbeks. Loomulikult saab ta toodang ajaluleks sisundilt ja vormilt enamal määral, kui seda on parnaslase, romantiku või ka tulevikku sihtiva ideedekandja värsistu.

Järeldused siit oleksid kirjanduselus üldiselt kogetava põhjal: Schützi kontakt päevanähtustega võib teda hoida pinnalises, ajakaja hindab teda kergesti üle; teiselt poolt: juhuluuletaja värsikusejoon viitab sugulusele klassiliseks nimetatud kunstivaimuga. Riskimata võibki need tulemused nimetada tagajärgedeks, mis tegelikkuses tuletuvad autori nõtkest suhtumisest kaasellu. „Rahutuses“ võidab esimesel hool päeva-aktuaalsus, juba sõnavalikus paistev; suhtumise kainenedes peab — enamalt jaolt — mõju päästma üleolevalt kujundatu, see, millest näib oskust, püüdu selgusele ja plastikale.

Autori modern-inimlik, kõigele lahtine, ometi reageerimises iseiseiv luuletajaisik ilmestub selgeimini reas pikemais luuletisis, mida nimetatagu tsüklilisteks, välise jaotuse järgi enamasti nummerdatud

ja vormierisustega profileeritud alaosadesse, edasi ka lühilõikudesse. Nad sarnlevad filmidega; lugeja viiakse läbi alatasa vahelduva, kontrastidega ja üllatustega köitva, elust skitsitud lüürikamaterjali — teatava demonstreerida tahetava juhise deviisil ja suunas. Juhiseks, teljeks, mis autori elamuses enda ümber kristalliseerib isiklikult kogetud lüürilise motiivistiku, on enamasti mingi lüürikatagune, kaasajal lahendada olev eluline küsimus — mõnikord otse idee. Käsitellakse meil uudisliku avarusega vabadussõda ja ta mõtet, jõuluöö pühalikkust ja silmakirjalisust vastuolus proletariaadi viletsusega ja poeedimina kärsitusega; rahvusesaatuse ja ilmarevolutsiooni ristprobleemi üldnimlikus traagikavalgustuses, mille nimi oleks: rist on võitlus leiva pärast. Kus tsüklit hoiab koos ainult elamusühik — „Üle piiri“ (matk Rooma), „Laager“ — ka seal näeb ja tunneb alati autori erka lähesust aja tendentsidele.

See oluline lähesus ütleb: Schütz tunneb end ja peab end luules ühegi reservatsioonita kujutama täielise tänapäeva-inimesena, otse alla kriipsutades enda kui sellise negatiivsusi — näiteks puberteetlik-rabedat suhtumist inimesteseatuga, traditsioonilise ja institutsioonilise, seda küll juba pisut iganenult. Ta poeditemperamendile on võõras ellusuhtumine mingite kategooriate või õilis-ideede tellinguilt, ka seal, kus ta kahjuks ei respekti seda enda isikujoont. Seista kesk kärsitult aega selle kärsitu sünnitisena, omal käel võidelda ja lahendada elu — see on usaldatavaim ja mõjuvaim tunnuslause „Rahutuse“ autorilt. Siin, endaväitmise suunas, kuumub Schützi minilüürika kohati isiku ürgjõuliseni ning igast fraasist vaba esinemiseni, kas dissonantsis ümbritsevaga — saatusega või naiivseks selgitud nägemises, ja me saame tajuda parimat selles luules. Taotelles tugevaimat modernis, iseseisvuse püstitamist, ühtlasi vabanetakse pealiskaudselt modernitsusest. Loetagu „Enese eest“ lõpplõiku: „heitlusen... tule ning surmaga oleme jäänd... kannan südame lähedal hõõguvat sütt...“, või „Kõik on mööda“: äärmusmeeleheites klammerdumine „olemise sunni“ külge; või „Laagrist“ 2. lõiku, tunnimehe koidu-meeleolu. Need on ehtsaks ja puhtaks sulatatud kõrgustipud, kust saab ülevaate „Rahutuse“ luulemaastikust, kvaliteedi laskumislõlvust.

On huvitav, et nimetatud ja nimetamata tundmusevõimukais kohis võib Schützi vabavärss viivuks kaotada muidu hoolega kultiveeritud riimi. Ehtsus ja harrastus on kaks iseasja. Selgesti on näha, kuidas „Rahutuse“ hoogus-mehine daktülipõhjaline vabavärss väljaspool oma intensiivsusekõrgusi aina peab tuge otsima n. n. irdriimilt, ajaharrastuslikult ebapuhtalt riimilt, mille viib Schütz tihti jazzilisest dissonantsvärskusest äärmise ebanusikaalsuseni, peaaegu absuradini, nagu seda ei kohta mujal eesti värsis. On näha, kuidas otsimatupuhta vabavärsi ideaal aina peab maad andma väljendusviisile, mis oma elemendes — värski kui ka kõnevormis — on üldiselt kohatav kaasaja kirjandusekombeis. Üksikelemendid küll on seotud ja tarvitatud suure isikuoriginaalsusega ja vabadusega: riimi ja kõnefigureide poose puistatakse otsekui ainult vaba, deklamatsioonitaolise väljenduse ilustamiseks.

Deklamatsioonivärsiks ongi kirjandusteaduslikult poolt nimetatud Schützi vaba luulevormi. Reapikkuse absoluutse kujunemata, rütmij- ja riimivabaduste najal v o i v a d t u n d m u s - m õ t e a v a l - d u d a o t s e k o h e s e m a l t, kujundamata vormiarhitektuurist, või

transformeerumata värsimuusikasse, nagu sünnib näiteks Visnapuu looming.

Nii ei anna kogule ta nägu mitte kõrgepingeline ega tihendatud lüürika, mida esindavad ainult üksikkohad, vaid väljendusnobe ja vabavormiline luuletamisviis, mille mõju peitub suurelt osalt retoorikas kohatavais kõnevõtteis ja teadliku kujundamise — komponeerimise saavutuses. Õeldu ei tarvitse ega mõtlegi olla raamatule taulinguks. Vastupidi, kuigi Schützi luule nautimiseks on tarvis otsesekui erimeelt, võrreldes muu eesti lüürikaga, kuigi talle on omane mingi rabeledus hõrgema ja häälikufüüsisises orgaaniliselt avalduva luulevaimu vastu, siis samas satuvad need jooned ühte paljuga kas või muinas-kreeka värsistikus (Pindaros'e oodid!), mida ka vaeu saaks nimetada lüürikaks kitsamas ja modernsemas mõttes.

Teiskordne võimalus viidata „Rahutuse“ sugulusele klassikaga, seekord nii vana klassikaga, tuleb sügavamalt naiivsest terviklikkusest, millega värsistiku lehekülil esineb mina-autor oma tundlemis-tunglemis ja mõtteis. Sünteeslik elukäsituse terviklikkus, sellega kohereeruv mehelik huvi välisilma vastu, võrsuv objektiivsusetusung — nii nimetub see luulealgus. Kahjuks on need tõotavad omadused autori esikraamatu piires täie vilja andmata jätnud. Põhjuse näib, rääkides kirjandusanalüüsi keelel: ollakse satutud oma kergevorni veetlusse, ei läbeta püsivamaks kui ainult skitsimiseks vabadustega ja dissonantsriimiga mõjukusse tõstetud ajavaimulise värvi vahendil. See, mille jaoks on venelasil mõiste „развязность“, mingi eneseavalduse liigkerkus, võib vedada kujutluse Schützi värsis märgatamatultki kuidagi hajale. Kui senini siin peamiselt käsitletud tsükkel-luuletiste liik oma liikuv-julge sisearenguga püsib üldiselt hoos ja värsikes, huvitavuses ka oma vabavärsi eelanilt ja demonstree-rivalt vaheiduvuselt, kohati asendudes ka kindelvormiga, siis ena mik „Rahutuse“ vabavärsilisist lühiluleletisist vaevalt väldib hädaohtu, olla lugejale väheütlev ja kiiresti unustatav. Nende sisund on eraelulisem, intiimsem, avarusteta, ja asemele pole tulnud väärtusi — vastavat intiimistust — vormis. Lõdvemale sisundile vastab vaid lõdvem vorm. Võib kohata mõningaid ürgtugevaid värsse, enda olemispingutuse sõnastusi, mille taolised andsid põhikaalu tsükkel-luuletistele; nii juba nimetatud palas „Kõik on mööda“, siis „Tagasipöörangus“. Üldiselt aga: sõnastus on improvisatsiooniline, ta edasiandes võib ka huvitav pilt, motiiv saada ükskõikseks, pidemetuks (vt. „Koit“, armsama kohtamine puiestikus). See ladus ettekanne lühiluleletise ulatuses on hõre, meelejäämatu, teda ei taha tsiteerida. Ta hakkab andma märgatavaid sisuhõredusi: „Argipäeva intermezzo“, jambilises riimvabavärsis, asjata seletab lamedaks muljeid ajalehist, kohvikust ja mujalt — küll vabandava tagamõttega, sisendada argipäevsust!

Ent autor ise näib hästi tundvat hädaohtu, millesse võib sõnastushõlpus viia lühiluleletise. Ta otsib tuge hajust, ja leiab selle kindelvormist. Lõppeks, nagu on näha ka pärast „Rahutust“ ilmutatust, eelistab ta head ja tuntud instrumenti, kaugelekandvat vahendit uustunglemisile. Juba tsükkel-luuletisis meelitavad Schützi tihti vabavärsist välja kaks vormi: nelja-lühirealine jamsalm ja distihhon. Kummalgi neist on oma kindel väärtus ekspressiooni kujustamisel. Esimene võimaldab lähendavat lihtsust, südamlikkust, teine annab rahulise — avara ülevaate. Mõlemad jäävad autoril

ainuõiguslikena tarvitusele ka lühikeste luuletiste kindelvormiliseks sõnastamiseks (ainult ühe erandiga).

Kummagi kasustus ei õnnestu aga ühevõrdselt. Neljarealine jamsalm, teatud sooja laulvust nõudev, jääb kuivaks. Juba „Laagris“ 4. lõik, merelaulvuse meeololu, jätab rahuldamata. Eriluuletisist „Jään sinu juurde“ ja „Järelkaja“ kalduvad kohati mõjuma otse proosana — südamliku, valitud proosana, ent mitte rohkem. Eriti esimene neist, lõppsalmis. Põhjuseks võib nimetada ebamuusikalise irdriimi kangekaelset harrastust, muu hääliku elustuse puudumist. Sügavamalt aga: ei näi üldse olevat Schützi ala intiimsus, laul ega armastusluule — vähemalt nende senisel tuttavajal mitte! Näeme poeedi olevat oma elemendis sellele romantikasalmile hoopis vastandliku vormi — pärisklassilise distihhoni tarvitusel. Viimase avarusevõimalused, mõõduline rahu ja tasakaal vastavad hästi luuletaja-iseloomule, mis on pöördunud välisesse, kujudvärskesse. „Juunikuu öö“ on hea, ja kui isegi haigestunud armsama jällenägemine valatakse distihhoni („Kõik oli muutund“), siis, tajudes küll õrna aine käsitletust vahest liiga jahedas, osavõtmatuks jäävas vormis, ometi tunneme heameelt, et see ei sünni kuivas jamsalmis, mille vagadus vägisi muljestub teeskluseks!

Lõpetatud värsifüüsisest tajutava kujunduslaadi jälgimine „Rahutuse“ vabarea asendumatuist ehtsusetippudest peale, läbi hõreneva riimimis-improvisatsiooni kuni kindelvormi ennetuntud ja -haritud, ent avara-väljavaatelisile maile, heidetagu luuletiste sisundis pilku sellele, mis teeb kaasa kujutatud kurvi. Täielise vabaduse võitlusele värsivormis traditsioonikujulisega vastab siin mõnel määral vahenditu intuitsiooni võitlusrefleksiooniga. „Rahutus“ on avalikele ajaküsimusele lahtiseks jäetud raamat; neid võib aga käsitada ja ongi käsitatud mitmelt ehtsusekõrguselt. Otseses tajus ja intuitsioonis leitakse vabadussõda olevat endastmõistetav elusäästmis-akt, laagris „armsad on relvad ja rahutud ratsud“, mujal aga tehakse paatost Viktor Kingissepa tapmise pärast, eestlaste rahvusaatuse pilt lõpetatakse vaeste ilmarevolutsiooni kujutusega, agiteeritakse paraadi ja tööliste mairongkäigu vahel. Ja kuigi Schütz tunneb end lähedalt seotuna proletariaadiga, jääb ta lõppeks ikkagi „vahele kahe leeri, südamega otsiden inimest“.

See comme-il-faut'lik kahepaiksus ja mõnigi juba puudutatud joon lühiluuletisist, poeedi-isiku võimalikult kõigekülgne näitamine ta otsekui obligatoorsete armastusröömudeni ja -valudeni — need kogusummas annavad mulje mingist programmitäitmisest — ebarõõmutavaks vastandiks vormikäsitletuse ikkagi suurele isikupärasusele. Ohtrad poosid ja ülemeelikused andestuvad Schützile kergesti, kus nad sünnivad julgel ja värskel kujul; kus aga näidatakse enda tõsisesügevikke — mannetuks tehtud vormis, seal on lugeja kannatus katsel. Nii tõstab „Järelkaja“, raamatu epiloo, kilbile senini juhtmotiivina kuulnud Rahutuse; kahjuks on siin too poeedikärsitus pingutatud juba mingiks steriilsusesümboliks — ülla lõpetuse nimel.

Parimaks ja töotavamaks jääb Schützil hoopis teissugune laad — naiivselt tajutu ja kujundatu, nagu esijoones tsükkel „Laager“. Mujal on suurem isikukaugus küll kohane aineile nagu „Leib, rist, inimen“ või vabadussõja kajastised; huvi kahandab ta aga Rooma reisu kirjelduses.

Lõppeks, ses kogus kõikjal tuntav kargus, pürgimine otsekohe-
susele välisilma avaruste kui ka siseelu kohtlemisel — need teevad
Schützi vajalikuks meie tänapäeva-luules.

Kõnele — ei ole midagi vahel laotuse ja maa,
millest meie üle ei saaks.

(„Mis on sinuga“.)

Võitluseparatamatust ja ülesaamis-tarvet tunneb meie aeg eel
kõige. Seda aega tihti tabavalt sõnastades saadakse oma loomingus
küll üle liignobeda intellektualismi hädaohtudest.

Harald Paukson.

Mihkel Jürna: Üks armastus. Viis novelli Eesti Kirjanikkude
Liidu kirjastus 1929. 150 lk. Hind 3 kr.

M. Jürna kõnesoleva novellikogu teemastik on rajatud — nagu
osutab tiitelgi — sellele suuremale apostli igavesest kolmest — armas-
tusele. Seda vana ja üha uut problemaatikat on käsiteldud enne-
minigi meie luulekirjanduses. Ent autor on oma novelliesitises osa-
nud siiski leida uusi, võrdlemisi erakorset armuvariatsioone. Jürna
armuteema on armastus argipäevsuse avaramas mõttes ning irooni-
lise suhtetooniga. Sellepärast küllap tiitlilgi ning niminovellil arv-
artikkel „ü k s“, s. t. üks erinev, võimalik, kah — armastus või
muud sellesarnast.

Osundatavas novellikogus pole aga sugugi üks, ainulaadne
armastus. Pigemini vastaks too armukvantum novellide arvule —
viiele. Ometi on neil erinevail armuepisoodidel ühendav side: see
on kuidagi normitu, kuri seksuaalne armastus. (Sellest ka
autori irooniline suhtelaad.) Nii on niminovelli teemaks naise är-
muslik meeleline armastus. Saamatule mehele visatakse närukorv.
Teine novell „Pukisarved“ sisaldab soojätkamis-küsimuse: sugu-
konna soojätkamine on kõrgeim käsusõna Pukisarv'e peremehele.
„Ene Moora“ on nimikangelase, õnnetu pangapraktikandi — noore
gümnaasiumiharidusega tütarlapse — eluõhtu, mil raha rakendatakse
armastuse teenistusse. Kaugeim ühisteemalisest koostisest on novell
„Kärbid“, aga see kaugus ei kõnele veel teose terviklaadi kahjuks.
Ses novellis leiab käsitlust moondumismotiivi uus variant. Eba-
tavalise asuniku tavatud naisvöörad võrgutavad võrdlemisi kindla-
loomulise vanapoi si südame. Järgneb erakordne abielu: kärp-ini-
mene naitub inimesega.

Käesoleva kogu viimne novell „Sõber“ on abielurikkumis-lugu
ammutuntud vahekordade-kolmnurga kaudu.

Jutustuselaadilt erineb üldilmest novell „Ene Moora“. Sellele
novellile on autor valinud konkreetse minajutustise raami, kuna kõik
teised osundatava kogu tööd on abstraktis-objektiivse jutustuse-
viisiga. „Ene Mooras“ peituva sotsiaalse õiglusetuse protestihääle
paremaks kajastuseks on loomulikult minavorm. Olles peategela-
sega emotsionaalseimas kontaktis, astub lugeja subjektiivselt jutus-
tatud „mina“ käekäiguga eluümbrusse ühendusse, kui objektiivselt
distanti asetatud tegelase elukäiguga. Ja sellepärast kiirgub selle-
laadilisest kordaläinud mina-teosest erilist sisemist hellust. Tundmus-
kontakti pidelemiseks on autor kasustanud „Ene Mooras“ ka gram-
matilist olevikuvormi.

Järna ei harrasta oma novellistikas pikki sündmustiku ettevalmistusi. Enamik „Ühe armastuse“ faabulaid algab sissejuhatusest, tegevuse otsese lahtirullumisega — ex abrupto, kusjuures ekspositsioon valmib hiljemini vähepidurdavate tõkendusmotiivide kaudu.

Faabulalise materjali süžeeelises kujundamises on Järna meister. Võitlusepinget on tema novellides tugevasti, peripeetiatega vahelduvad intriigiharjad on pinevad (tihti erakordsusega mõjuvad), lahendused on mõjuldasatugevad, sageli traagilised. Surm toob lepitava lahenduse võitlusele kahes novellis — „Ene Mooras“ ja „Sõbras“ (nagu selgub viimase epiloojist), oodatav sünd — „Pukisarvedes“. Sümmeetriline status quo ante bellum tundub „Kärpide“ lõpplahenduses. Olgugi et üks tegelane sündmustikukäigul on hukkunud, viib auto asundisest ometi kaks: ema ja lapse, „nagu tõi sääraseid kord aasta eest siia“.

Novelli „Üks armastus“ lahendus on pessimistlik. Külarätsepa hingekibedus on tingitud sellest, et elupäevade petlik sisu oli tema jaoks hukkunud. Nälja sunnil „möödusid kottlohinale Peeduli päevad“ (lk. 7) ennegi, ent olemise paratamatus hoidis teda ühenduses muu maailmaga. Nüüd on „silmsilma aga säärane tühjus, nagu ei tarvitseks enam elada ega olla“ (lk. 24). Sisutuks jäi Peedul'i päev, lõplikult lahendamata ta tulevik. Aga aimame meiegi ta tühja tuuletallamist homsete päevade jadal.

Motiivide süstematiseerimisel karakteristikaks on autoril jällegi osavust. Ta joon on terav ning tugev ühtlasi, eriti tegelase tegumoe maalimises:

„Teda hüüti meistriks ja ta oli luukur: lonkas vasemat jalga. Kukla-augus oli tal sõrmeliikme pikkune roosakas käsn. Naerdi, see olevat Jaan Peeduli'le (nii oli ta nimi) kraenööbiks. Muidu oli tal näonahk tuhkjäs; kõrvad punakad, suured; ilme pisut valulik ja hääsüdameline. Ja ta kandis vuntse“ (lk. 7).

See on „Ühe armastuse“ esimene pilt, küla-Quasimodo omapärane portree.

Ent psühhogeneesisiki tunneb M. Järna tarvilist distantsti. Huvitav selle poolest on näit. „Kärpide“ 1. peatüki lõpposa, kus vihjamisi juhitakse inimlooma, kärbi põhiloomusesse, et olendi romantiline metamorfoos ei purustaks illusiooni. Ettevaatlikult süvendatakse õuduse-meeleolu, normitu abielunaise saladuse kate kõrvaldub gradatsiooniliselt ja Touard'i karakteri püsivuse murdmisele on püütud panna tarvilist rõhku.

Järna novellide dünaamilises sisurakenduses on vähe ruumi välisloodusele. Sellealalisi motiive leidub vaid mõne peatüki ekspositsioonilauses ja napilt paiguti tegevustikus faabula aja ja paiga hõredajooneliseks taustaks, harva ka tegelasega kokkukõlastatud või vastuseatud meeleolu motiivina. Tundub, et autori psühhogeneetiline karakterikujundamine ei anna ruumi avaramale miljööle.

Kui novellide kompositsioonis on M. Järna kunstiküps meister, siis sõnastusestiili — kunstitöö omapära kauneima palge — poolest ei saa nende ridade kirjutaja „Ühe armastuse“ autorile omistada veel täisküpsust. Tema mõnedki kõnefiguurid mõjuvad kunstlik-külmalt, ebaloomulikult, ebapregnantseltki. Kõrvutatavate kujutelmade kaugus muudab pildi mõnikord ähmaseks. Seda äärmise originaalsuse pingutuslikku püüdu „Ühe armastuse“ puhul on näidatud enamaltki (Ed. Hubel, „Eesti Kirjandus“ s. a. lk. 225—226). Toon seepärast Järna võrdlemisi rikkalikude kõnefiguuride vallast ainult ühe võrd-

lusnäite, kus figuur on ilmetu paralleeliasetatud mõistete nõrga sideme tõttu (lk. 127):

„Nagu tuulest kant tahrahaigis pisut häirib mesiseid ristikehina lõhnu, nii riivas see [= naise arvamus eemalviibiva mehe tagasi-sõidust] ainult viivuks istuja [= naise] meeli.“ Meeleolult ja situatsiooni asetusest on osundatud kujutelmade tähenduslik vahemik liiga kaugel ning side nende vahel nõrk.

Kuid ähmaste stiilifiguuride kõrval on Järnal külluses ka õnnestunud plastilisi sõnastuspilte. Lubatagu neistki näidistena tuua paar võrdlust.

Lk. 23/24: „Nagu lesk sookurg kõssitas ta [= Peeduli] tervele jalale toetudes õise pummelungi riisemetega kaet laua najal.“

Või lk. 48: „Ta [= Tekla] askeldas õhtuse lüpsi kurnamisel püüritiridade vahel nagu lesk emamesilane kärjekannudel.“

Vahemärkusena võib tähendada, et „Ühe armastuse“ autor armastab kirjanduslikku stiliseerimiskunsti. Eriti tõendab seda „Loomingus“ ilmunud novellide „esimese trüki“ ja kogu võrdlus. Vaadeldes osundatud novellide eritrükkide tektoonilisi ja stilistilisi vahetuid võime kinnitada, et Järna sulenikerdustöö on häid tulemusi. Novellikogus on hariastmeid teritatud, traagilist pinget lisandatud (näit. „Ene Moora“), lahendusi liustatud, teataval määral teisendatud („Sõber“: epiloog on uus), sõnastust on stiliseeritud. Ning novellid on seeläbi võitnud tõhtsuselt.

M. Järna tänaseks tugevamaks kirjanikuküljeks peame hinnangut resümeeerides lugema autori küpse sündmustikulise materjali süzeelise rakendusoskuse; soovida jättev on aga kirjaniku intellektuaalne, osalt kunstlik-raskepärane sõnastusestiil. Tuleviku eesmärgi-taotlusil tuleks „Ühe armastuse“ autoril võtta suund loomulikuma originaalsuse poole, vältides kunstlikku originaalsust.

A. Vaigla.

Väinö Salminen: **Kertovien runojen historiaa.** Inkeri. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki, 1929. Ilmunud sarjas: Suomi, viides jaks, 8. osa. 218 lk.

Runode uurimise alal töötatakse Soomes väsimatu innuga. Järjest avaldatakse seal uusi põhimõtteid ja teaduslikke teooriaid. Mitted senised põhimõtted, mis võrdluste ja muude tõestuste varal tõenäolisteks ehitatud, on varisenud hiljemini uute lisa-ainete ja seisukohtade ohvriks. Sellisteks ümberlukkajateks osutuvad enamasti uued uurijad. Vahe! aga on teisitimõttelejaks teooria püstitaja ise, kes oma vaatekohast mõne aja tagant uuest vinklist taatleb ja kaalub.

Suurt osa Soomes ja Eestis ühiseid vanu runosid peeti seni Ingeri vahetalituses levinuteks, kusjuures levimise suund võis olla otsaga pöördunud nii Eesti kui Soome poole. Eelmainitud töös katsub dr. V. Salminen näidata, et Ingeris ei ole mitte üksnes kaks runoteisendite rännaku „voolu“, üks Soome piirilt Eestisse ja teine vastupidi, vaid et eri runodel on olnud ka Ingeri runo-alal „pys-tysuora perintöä“ (otsest pärandit), mida on jätkunud paljudeks sajanditeks.

Uldtuntud jutustavaid runosid ajalooliselt käsitledes peatub autor järjekindlalt ingeri teisendite kaardilise asendi juures. Ingerlased ja vadjalased on maa asunikud vähemalt 1100. aastast saadik, kuna

savakud ja äürämõised on 1600. aasta ümber Soomest Ingerisse asunud. Ingeri jutustavate runode vanaduse määramisel on tähtis vahet teha mõlema eelmainitud hõimu luules. Ülesanne ei ole kerge, sest et vanemad Ingeri runokorjajad: *Törneroo*, *Tallqvist* ja osalt *Europaeus* ei ole lisanud oma kirjapanudesse paigaandmeid, muutes isegi laulude algupärast keelt. Raskustest hoolimata on eriliste meetoodiliste võtetega nii või teisiti otsustatud Ingeri jutustavate runode vanaduse ja sünnipaiga tulemusi.

Tõõs tundub, tõsi küll, paratamata suur piiratus, et runode geograafilist korjamiskaarti on võetud üheks uurimisaine tõestuslähteks. Et ühes Ingeri osas teisendeid enam on kirja pandud kui teises, see üksi seda veel ei tõesta, kui ka a priori oletada ühetaolist ja tihedat ingeri runode korjamist, nagu oleks laulu rännakusuund liikunud enam kirjapandud teisendite poolt vähema runoteisendite arvuga maa-ala poole (lk. 169).

Teiseks on samuti kaheldav kriteerium runo tundmatukspidamine, kui üksikutest Ingeri küladest puudub runoteisendi kirjapanu (vrd. lk. 182). Ei saa uskuda, et teissugusel Ingeri runode korjamise organiseerimisel või teiste korjajatega oleksid veel needsamad tulemused. Kuid selle pea igas uurimuses suuremal või vähemal määral esineva puudusega, sedamööda kui kaljukindlalt tehakse korjatud ainete põhjal otsuseid, ei saa eitada rohkeid tõenäoliselt usaldatavaid töö tulemusi. Esitame siin neist mõningaid tähtsamaid, mis puudutavad ühtlasi eesti runode algupära.

Maie runo (Eestis 117 teisendit) Ingeri levingus märgib kirjutaja, et see üldse pole ulatunud Põhja-Ingerisse ega ole seepärast 1600. aasta ümber veel jõudnud Hevaast ida poole rännata.

Runolevingu tütarde tapja peab kirjutaja ainukeseks juhuks, kus see on rännanud kahel teel Ingeri poole: läbi Lõuna-Ingeri, Liissilä, Venjoe kaudu Põhja-Ingerisse ja Soikkola-Hevaa kaudu mööda randa Neeva jõeni. Selle laulu uurimist raskendab *Europaeus*'i poolt a. 1848 ilmunud lauliku „Pieni Runonseppä“ kirjanduslik mõju.

Seletatakse, et Eesti runo merikosilased tunginud Ingerisse mitte Eesti, vaid Lääne-Soome kaudu, pärast Lääne-Soome ja Eesti vahetu sideme katkemist, sest et Lääne- ja Kesk-Ingeris leidub ainult 10 teisendit Põhja-Ingeri 43 teisendi vastu. Uurimises on Ingeri runoteisendeid võrreldud Eesti, eriti Setu omadega (lk. 166/167). Eestis on kosilasi ootav neiu tavaliselt nimetu, välja arvatud Viru- ja Tartumaa, kus neidu eri nimega kutsutakse: Kristinna (Kuusalu) ja Annikene (Tartumaa). Et need nimed kokku satuvad Annikaise ja Kesti runo samade nimedega, siis on neil siin algupäraselt mõni muu nimi olnud või neil polegi nime, nagu see on Eestis tavaline. Lõppvaates on oletatud merikosijate runo levimisvõimalust ka Eesti kaudu.

Eesti tihase õllekeedu runo suhe Karjalas säilinud „Kaukamoise“ sangarilauluga jääb autori poolt uurimata, sest selles suunas pole Eesti runoteisendeid veel täielikult võrreldud.

Kuldnaise tagumise runo (Eestis 108 teisendit) iseisva tekkimise kohta nii Eestis kui Soomes eraldi tähendab kirjutaja, et algupäraste runoteisendite muutuste esinemine Ingeris on hiline, sest et Ingeri runode muutusi esineb ka Eesti teisendeis.

Selle laulu üksikasjaline võrdlustöö ootab alles uurijat. Eesti kuldkuju-taguja on pea üldiselt nimetu kangelane, sest et sepp Ilmarise nime ei tunta. — Selle runo fantaasiaga on tahetud põhjendada juba vikingiajal tuntud sepakultuuri ja maa rikkust (refereeritud ka „Eesti Rahvalauludes“ lk. XLI). Dr. Salminen on siin usutavalt viidanud, et lauliku fantaasia ei kõlba vikingiaja kullarikkuste tõestajaks.

Soome härja runo (Eestis 39 teisendit), paganuseaja pärand, on varakult Ingerisse siirdunud. Ingeri runoteisendeis on ilmne eesti mõju. Raske on oletada Ingeri runo levimist kuni Saaremaani, kuna üksikud sõnad tõestavad ilmselt runo levimist Eestist Soome poole. Nii ei pea paika väide (mis on tsiteeritud ka „Eesti Rahvalauludes“ lk. LV) suure härja laulu rännakust Soomest Ingeri kaudu Eestisse.

Loomisruno on nii Ingeris kui Karjalas, Soomes ja Eestis (siin 148 teisendit) üks ning ühise algupäraga muistne pärand (mitte kaks eri algupäraga runot — Soome ja Eesti oma, nagu see refereeritud „Eesti Rahvalauludeski“ lk. XXIX), sest eesti teisendeis leidub ju mitte üks, vaid mitu eri võrdluskohta (kokkusattuvaid värsiridu), mis ühised soome teisenditega (vrd. lk. 191/2).

Päevapäätmise runo, millest on jälgi Eestis, ei ole ristiusu algupära, vaid paganuseaja kujutis. Tol ajal on runo sepitsetud ja hiljemini, ristiusu ajal, on päeva päästjaks võetud Jumala poeg.

Väga vanal ajal — aina enne 1500. aastat, aga võib-olla juba paganusepäevil on tekkinud Kuutare kuldilõngaga kudumise runo, mis põhjeneb loodusenähtusel. Selle runo ühte liidet: pisarate veeremise laulu kuldilõngade katkemise puhul tuntake ka Eestis.

Kandle sünni runo (Eestis 35 teisendit) oletatud põlvnemine Rootsist, mida tõendatud ühe rootsi ballaaditeisendi põhjal, ei pea paika. Runo põlvneb ajast, kus soomlastel ja eestlastel oli ühiseid kultuurisidemeid, ja pole takistusi pidada seda laulu ühissoome aja pärandiks.

Seega ei ole Ingeri mitte üksnes muistsete runode läbilaske- maaks; otse vastupidist tõestavad Ingeri runod: pole olnud mingit ainete rännakut läänest ida poole ega ümberpöörduvalt, selle järele kui savakud ja äürämõised pärast Stolbova rahu asusid Ingerisse, vaid siin on koha peal mitmeid runosid loodud. Nii näiteks on Lääne-Ingeris sepitsetud runo: sõjast Narva all, mis kujutab ajaloolist 1708. a. Lybecker'i kaotust j. m.

Kui savakud ja äürämõised asusid Ingerisse 1600. a. paigu, on needki tulles kaasa toonud runosid, mida Ingeri põhielanikud on neilt õppinud ja hiljemini meeles pidanud; seesugused on näiteks ballaadid: Ingeri ja Lalmanti, Ingeri virs (virs tähendab vaimulikku laulu), Annikaise virs ja Veeteel viibinud neiu.

Edasi on dr. Salminen uurinud Ingeri põhielanikkude luterlaste kui ka ingerlaste jutustavat luulet. Nagu selgub järelmärgusest, on uuritud ainult osa Ingeri jutustavaid runosid, mille käsitlemise põhjal need tulemused on kinnistatud. Dr. Salmisel on nähtavasti kavatsus Ingeri runode põhjalikuks haaranguks oma uurimistööd veel jätkata.

Uhenduses runo-uurimisega on autor koostanud põhjaliku Ingeri runo-ainete korjamise ajaloo. Peatüki „Ingeri runokorjamise ajaloo“ lõpul on väidetud: „niin olenkin luetellut kaikkii, jotka ovat inkeriläisiä runoja kirjoittanut“ (nii olengi loendanud kõik, kes on kirjutanud ingeri runosid). See väide ei pea paika, sest kõnealusel ülevaates on nimetatamata jäänud vähemalt 153 ingeri laulu, mis leiduvad Eesti Rahvaluule Arhiivis. Seal leidub Ingeri aineid Hurda, Eiseni, Andersoni; Tallinna Eesti Muuseumi ja Eesti Vabariigi eri kogudes kokku umbes 200 kvart-lehekülge, mis on kirja pandud Moloskovitsa (Valkeakirkko), Soikola, Markkova, Kallivere ja teistest praegustest Eesti-Ingeri küladest.

Elmar Päss.

T. Pakkala „Elsa“ tõlke puhul.

„E. Kirjanduse“ s. a. 8. nr. is kurdab hr. A. Palm Teuvo Pakkala „Elsa“ tõlget arvustades, et tal olnud piinlik ja tüütav lugeda seda lohakat ning stiilitut tõlkevårdjat, ja lohutub lõpuks lootusega, et kirjastus ehk ei ole aineliselt kannatanud.

Mis puutub tõlke stiilisse üldiselt, siis selle kohta pole mul sünnis sõna võtta, ja tõelistele eksimustele tähelepanu juhtimise eest võib olla ju aina tänulik, aga stiilivigadena toodud näidete seas on suurem protsent etteheiteid, mida ei saa vaikides vastu võtta.

Nii on rahvakeeles laialiselt tarvitusel tõlkimata jäänud sõnadena tähendatud „paaduma“, „kuulutama“ (kuigi paralleelselt ka „maha kuulutama“ ja „maha ütleva“) ning peenutsevaks nimetatud „viinastanud“. Need sõnad on olemas ka Wiedemann'is, kust võib leida ka veel „taivutama“ ja „tüün(-ilm)“. „Klaasid“ (õieti küll „laasid“) ja „silmaklaasid“ on paiguti rahva seas palju tuttavamad kui „prillid“. „Kaaduma“ leidub „Õigekeelsuse-sõnaraamatus“, kuna „Uute sõn. sõnastikust“, mille vaimustatud jüngriks hr. Palm leiab võimalikuks mind nimetada, pole ta esitanud ühtegi näidet.

Samuti pole „-ki“, „-gi“ tõbi mingi isiklik tõbi, vaid on pärit rahvakeelest.

Ometi oleks arvustaja pidanud tähele panema, et „maantien häkki“ ei sobi tõlkida „hekk“ ja et „honkankelo'le“ oleks võinud leida parema vaste, kuid tõelised vead pole arvustajat huvitanud.

Hr. Palm tahab „hyvää päivää“ lk. 273 tingimata tõlkida „tere“, aga kuidas käsiks ta tõlkida siis sellele järgneva „pidä kun olet saanut“?

Kui mag. Anni „Panu's“ tõlgib „pappila“ ja „vagav“, siis leiab hr. Palm, et seal soome sõnad „nouavad lugejalt teatavat pingutust, kuigi ühtlasi suurendades tõlke täpsust“ (v. „E. Kirj.“ 1927, lk. 180), aga „Elsas“ on needsamad sõnad „poolvindunud soome sõnad, mida keeleteadlaste salakaubitsejate poolt juba varemalt on katsutud keelde sookutada“; kui M. Lpk. „Kroonu tüürimehes“ tarvitab „tuiutama“, „meluv“ jne., tähendab hr. Palm üsna leplikult, et „tõlkes on säilitatud rohkesti soomelisi sõnu, kuigi enamasti seletustega varustatult“ („E. Kirj.“ 1929 lk. 36), aga kui mina tarvitan „maine“, „huviretk“ ja „raivotar“, siis leiab hr. Palm, et „on ju üpris kerge vähegi raskemad sõnad tõlkimata jätta, kuid see on suur stiili viletsus“.

Sellised arvustused, kus samal arvustajal on iga tõlke ja tõlkija jaoks eri mõõdupuud, võivad ju lugejaile luua meeleolusid, aga oma otstarbe jätavad nad täitmata.

Tartus, 15. IX. 30.

L. Jaakson.

Vastuseks.

Iga protest on meeldiv, sest tunnistab meelsusest. Küsimus on ainult selles, missugune on see meelsus. Viis, kuidas prl. L. Jaakson kaitseb oma tõlget, ei kinnita usku ta stiilimeele arengusse ega tõlkijatulevikku. Seetõttu ei teki huvi vaielda. Ütlen ainult niipalju: Üksiksõnade puhul on vastuväitjal teataval määral õigus nende osalise murdeis esinemise poolest, kuid sellega pole antud juhul sugugi tõestatud nende stiililine eeskujulikkus. Nad jäävad igal juhul sõnadeks, mis on seedimata otseselt üle kantud algtekstist ning tõestavad tõlkija stiilimaitse ebakindlust. Peaasi — arvustise raskuspunkt polenud ju mitte see, millele L. Jaakson vastu vaidleb. — Allakirjutanu pole iial kavatsenud niisugust tänamatut ja vähemeeldivat tööd, nagu on terve 300-leheküljelise halvasti tõlgitud romaani kõrvutamise algtekstiga! Veel vähem võimaldub puuduste täielikku loendit tuua siin veergudel, sest see vajaks vist enam kui ühe poogna. — On naiivne arusaamatus, nagu oleks minul hale kirjastuse raamatupidamise aktivast-passivast. Lausele tuleks lisada ärapudenenu hääümärk, — ehk on sellest abi. — Arenemise ja teadmete kasvuga kaassaskäiv arusaamise süvenemine stiiliseikadest seletab muutunud seisukohad tõlgetehinnanguil. Suhtun tänapäev nii A. Anni kui M. Lpk'u tõlkeisse üpris nõudlikuma ja loodetavasti teritunuma tunnetusega, kuid mõlema tõlkeid on ja jäävad ikkagi hoopis kõrgemale „Elsa“ tõlketasemest. — Minule on kallid kirjandus kui esteetiline nähtus, seepärast läheb mulle vähe korda, kuidas tõlgitakse meil ajaviiteromaane ja joonealust rämpsust, aga ärgu narritagu teoseid, mis on loodud tõsisest kunstikavatsusest ning nõuavad seega aupaklikumat ümberkäimist.

August Palm.

Järeilmärkuseks hr. Palm'i vastusele.

Hr. Palm'i vastusest järgneb ainult, et ta oma arvustist täpsalt ei mäleta ja minu õiendusest ei ole tähele pannud, mille vastu ma vaidlesin. Mis puutub A. Palm'i usu puudumisse minu tõlkijatulevikku, siis selle kohta on ta väljendanud hoopis vastupidise seisukoha, kiites „Pagulaste“ tõlget, mis mul valmis pärast „Elsa“ tõlkimist. Aga A. Palm'i seisukohad on ju nii muutlikud.

L. Jaakson.

KOGUTEOS

«EESTI»

Maadeteaduslik, tulunduslik ja ajalooline kirjeldus.

- I osa: **Tartumaa** Toimetanud: mag. J. Rumma (†), prof. J. G. Granö, lektor J. V. Veski. 231 joonise ja 19 kaardiga, 756 lk. Hind 7 kr. 50 s., nahkköites 9 kr. 50 s.
- II osa: **Võrumaa**. Toimetanud: mag. J. Rumma (†), lic. phil. A. Tammekann, lektor J. V. Veski. 122 joonise ja 10 kaardiga, 508 lk. Hind 5 kr., nahkköites 7 kr.
- III osa: **Setumaa**. Toimetanud: lic. phil. A. Tammekann, mag. Edg. Kant, lektor J. V. Veski. 139 joonise ja 5 kaardiga, 394 lk. Hind 4 kr., nahkköites 6 kr.
- IV osa: **Pärnumaa**. Toimetanud dots. A. Tammekann, rektor J. Köpp, mag. Edg. Kant. 173 joonise ning Pärnu linna ja neljavärvilise Pärnumaa kaardiga. 776 lk. Hind 9 kr., nahkköites 11 kr.

Ei saa jätta siin alla kriipsutamata seda suurt ja tänuväärivat tööd, mille E. K. S. Kodu-uurimise Toimkond, eriti aga koguteose toimetuse, on sooritanud mainitud teose koostamise ja väljaandmisega meie kodumaa tundmaõppe alal. Võib julgesti väita, et mainitud kodu-uurimise toimkonna väljaanded on meil praegu nende maakondade kohta kõige täielikumaks ja usaldustväärivamaiks allikaiks. Jääb soovida toimkonnale ka edaspidiseks jõudu sama edu- ja viljarikkaks tegevuseks! Samuti oleks soovida, et meie juba lähemal ajal võiksime näha teiste seni veel puuduvate maakondade kirjeldusi.

J. Kents, „Kasvatus“ nr. 6, 1930.

EESTI KIRJANDUSE SELTSI KIRJASTUS.